

Grensgevallen

Een onderzoek naar de betekenis van grenzen voor
sub-Sahara Afrikaanse migranten in Malta

Elisabeth Janse

augustus 2011

Grensgevallen

Een onderzoek naar de betekenis van grenzen voor
sub-Sahara Afrikaanse migranten in Malta

Student: Elisabeth Janse

Studentnummer: 3390950

Telefoon: 06-39723038

Email: elisabethjanse@hotmail.com

Universiteit Utrecht

Culturele Antropologie: MA Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief

Begeleider: Lotje Brouwer

Foto: Olmo Calvo - Marsa open centrum

<http://www.fronteras invisibles.org/Fotos-de-Malta.html>

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1	'Bootvluchtelingen' in Malta	4
1.2	Grenzen, <i>space</i> en <i>place</i>	6
1.3	Het onderzoek	9
1.4	Onderzoeksmethoden en informanten	10
1.5	Reflectie op rol als onderzoeker	12
1.6	Opbouw	13

Hoofdstuk 2 De reconstructie van de Maltese grens

2.1	Het verhaal van Hassan	14
2.2	De Maltese identiteit	15
2.3	Malta als buitengrens van Europa	18
2.4	De Middellandse Zee als Europees grensgebied	21

Hoofdstuk 3 De constructie van fysieke grenzen in Malta

3.1	Introductie	26
3.2	<i>"Detention is a necessity"</i>	27
3.3	De open centra	31
3.4	<i>"It is very dangerous here"</i>	33
3.5	<i>"Marsa was like an African village"</i>	34
3.6	Reconstructie van de grens	37

Hoofdstuk 4 De constructie van symbolische grenzen in Malta

4.1	Het verhaal van Ibrahim	39
4.2	Subsidiaire bescherming	40
4.3	Malta als <i>non-place</i>	44
4.4	Leven in grensgebieden	46

Hoofdstuk 5 Conclusie

Epiloog

Bibliografie

55

Bijlage   Kaart van Malta

Hoofdstuk 1   Inleiding

1.1   'Bootvluchtelingen'¹ in Malta

Maart 2011. De 'Arabische Lente' is in volle gang. Na de opstanden in Tunesië en Egypte verzet nu ook het Libische volk zich tegen het dictatoriale bewind van Kolonel Gaddafi. In het Soedanese restaurant in Marsa open centrum staat de televisie de laatste dagen non-stop op de Arabische nieuwszender Al Jazeera. De oude, versleten banken en stoelen die voor de televisie staan zijn allemaal bezet. Als ik binnenkom wordt me meteen gevraagd wat ik vind van de internationale interventie in Libië die de vorige dag is begonnen. Voor ik antwoord kan geven barst de discussie los. Op mijzelf na zijn alle aanwezigen in Libië geweest. Sommigen slechts enkele dagen, anderen maanden tot jaren. 'There is no freedom in Lybia' zegt Jamal². Hij vertelt me over zijn eigen ervaringen in Libië, waar hij ruim een half jaar heeft gewoond en gewerkt. Hij hielp de eigenaar van een winkel met het uitladen van nieuwe voorraad. Toen een vriend hem vertelde over Europa zijn zij samen, per boot, vertrokken uit Libië. Na vier dagen op zee werden zij door de Maltese marine opgepikt.

Elk jaar vertrekken veel Afrikaanse migranten vanuit Libië richting Europa. In 2002 kwamen de eerste boten met migranten en vluchtelingen in Malta aan. Sindsdien zijn er jaarlijks honderden mensen gearriveerd op het eiland.

Door de onrust in Libië vreest Malta dat er opnieuw veel vluchtelingen de Maltese kust zullen bereiken. Die vrees wordt werkelijkheid als eind maart 2011 de eerste boten vanuit Libië arriveren met ongeveer 550 mensen van Somalische, Ethiopische en Eritrese afkomst. Binnen 24 uur volgt een derde boot met 284 mensen aan boord. De aankomst van nieuwe

---

¹ Dit onderzoek is gericht op sub-Sahara Afrikaanse migranten die per boot naar Malta zijn gereisd en daardoor ook wel 'bootvluchtelingen' worden genoemd. In deze thesis zal ik voornamelijk spreken over migranten, waarmee ik 'bootvluchtelingen' afkomstig uit sub-Sahara Afrika bedoel. Voor de leesbaarheid heb ik er voor gekozen om niet steeds voluit sub-Sahara Afrikaanse migranten te schrijven. Ik plaats de term 'bootvluchtelingen' tussen aanhalingstekens, omdat de term slechts verwijst naar de manier van reizen voor een deel van de reis en geen recht doet aan de diversiteit van de personen. Als het in de context past zal ik over 'bootvluchtelingen' spreken, anders zal ik de neutralere term migranten gebruiken.

² De namen van alle migranten die in deze thesis worden genoemd zijn pseudoniemen

'bootvluchtelingen' doet de discussie over 'illegale immigratie'³ weer opblazen. De Maltese bevolking lijkt vooral bezorgd over het hoge aantal vluchtelingen dat hun eiland bereikt. “*We are such a small island*” wordt steeds herhaald. Malta zou de massale toestroom van nieuwe migranten niet aankunnen, omdat er geen plek voor hen is. Ook de Maltese politiek is eensgezind: Malta is te klein om al deze vluchtelingen op te vangen. Maar de roep om *burden sharing* wordt door de Europese Unie nauwelijks beantwoord.

Tussen 2002 en 2009 hebben ruim 10.000 'bootvluchtelingen' een asielaanvraag ingediend in Malta. Naar schatting heeft de helft van hen het eiland inmiddels verlaten. Dit betekent dat er nog ongeveer 5.000 migranten in Malta zijn. Zij zitten vast op het eiland. Ze kunnen meestal niet terug naar hun land van herkomst, maar mogen ook niet verder Europa in. Op grond van het Europese Dublin II verdrag moet het land waar een vluchteling als eerste aankomt de asielprocedure in behandeling nemen. Een vluchteling kan daarna geen asielprocedure meer starten in een ander Europees land. Daardoor is Malta het eindstation geworden voor de meeste 'bootvluchtelingen' die stranden op de Maltese kust. Binnen 24 uur na aankomst in Malta worden de vingerafdrukken van alle migranten afgenomen. Hiermee wordt hun droom om verder Europa in te reizen (voorlopig) geblokkeerd. Maar een leven opbouwen in Malta en integreren in de Maltese samenleving is lastig. Ongeveer de helft van de sub-Sahara Afrikaanse migranten woont in open centra. De meeste migranten werken op oproepbasis, het is erg lastig om een vaste baan te vinden. “*There is no future here*” is de moedeloze kreet die ik van bijna alle migranten die ik spreek te horen krijg.

Het politieke debat in Malta wordt overheerst door het idee dat het eiland overspoeld wordt door 'bootvluchtelingen'. In de lokale kranten wordt de komst van 'bootvluchtelingen' beschreven met de woorden: '*exodus*', '*invasion*' en '*biblical proportions*'. De komst van nieuwe 'bootvluchtelingen' in 2011 wordt in de media en politiek verwoord als een crisis. Als reactie op de vermeende invasie van vluchtelingen is Europa haar grenzen de laatste jaren steeds strenger gaan bewaken door het inzetten van extra militaire controles en door de eisen voor visa te verscherpen. In 2005 is de Europese organisatie Frontex opgericht om de buitengrenzen van Europa te bewaken.

---

³ De term 'illegale immigratie' wordt in de politiek en in de media veel gebruikt en refereert naar 'bootvluchtelingen'. Ik zal ook deze term tussen aanhalingstekens plaatsen, omdat vrijwel alle migranten een asielaanvraag hebben ingediend in Malta. Door 'illegaal' tussen aanhalingstekens te schrijven, stel ik vraagtekens bij het idee dat vluchtelingen 'illegale immigranten' kunnen zijn.

Hein de Haas (2008) spreekt echter van een *'myth of invasion'* als het gaat om de hoeveelheid vluchtelingen die vanuit Afrika naar Europa reizen, omdat deze in werkelijkheid veel kleiner is dan de media en politiek verbeelden. Ongeveer 80 procent van alle vluchtelingen ter wereld verblijft in ontwikkelingslanden (United Nations 2011). Europa heeft dus slechts te maken met een relatief kleine stroom vluchtelingen.

1.2 Grenzen, *space* en *place*

Het einde van de twintigste eeuw staat in het teken van neoliberalisme en de daarmee samenhangende economische mondialisering. Natie-staten hebben hun grenzen opengesteld voor de internationale handel en culturele invloeden van buitenaf. Door technologische ontwikkelingen zoals internet, mobiele telefonie en het vliegtuig zijn mensen mobieler geworden. De mobiliteit van mensen is letterlijk toegenomen, doordat het mogelijk is om binnen een paar uur naar de andere kant van de wereld te reizen. De mobiliteit van mensen is ook op symbolische wijze toegenomen, door de mondiale uitwisseling van beelden en ideeën. Grenzen lijken hierdoor te vervagen. Toch zijn grenzen en mobiliteit geen tegengestelde begrippen. *'A globalizing world is a world of networks, flows and mobility; it is also a world of borders'* (Rumford 2006: 163). Wat door de een als grens ervaren wordt, is een toegangspoort voor de ander. Volgens Paul James (2006) is de grensoversteek voor mensen altijd ongelijk geweest. Maar met het openen van de grenzen voor de mondiale economie is het bewaken van de grenzen ten aanzien van mensen intensiever geworden. Dit laat zien dat de mobiliteit niet voor iedereen op gelijke wijze is toegenomen. Ook worden de processen van mondialisering niet door iedereen op dezelfde manier ervaren (Eriksen 2007; Inda en Rosaldo 2008). Niet elke plek neemt gelijkwaardig deel aan de intensivering van de wederzijdse verbondenheid.

Didier Fassin (2005) ziet het jaar 1989 als keerpunt in het asielbeleid van West Europa. Het einde van de Koude Oorlog heeft er grotendeels voor gezorgd dat de internationale migratie structureel is veranderd. Het uitbarsten van regionale conflicten enerzijds en de ontwikkeling van clandestiene immigratienetwerken anderzijds hebben tot grote stromen mensen geleid. West Europa paste haar asielbeleid aan. Het werd restrictiever en repressiever.

Aan dit asielbeleid ligt een essentialistische notie van grenzen, *space* en *place* ten grondslag. De wereld wordt gezien als *'a space of places'* (Rumford 2006: 155). Dit zijn de natie-staten die opgedeeld zijn als duidelijk begrensde eenheden, met een eigen cultuur en identiteit. Het inzetten van extra controle aan de grenzen van de natie-staat is er op gericht om de vermeende

natuurlijke orde in stand te houden. In deze thesis zal ik de volgende definitie van *space* en *place* gebruiken: '*space is the general idea people have of where things should be in physical and cultural relation to each other. Place, on the other hand, is the distinct space where people live; it encompasses both the idea and the actuality of where things are*' (Donnan en Wilson 1999: 9). Er bestaat dus een dialectische relatie tussen de concepten *space* en *place*.

Onze oriëntatie op de wereld wordt verbeeld met behulp van conventionele wereldkaarten. Met verschillende kleuren worden natie-staten afgebeeld in duidelijk van elkaar te onderscheiden territoria. Het geopolitieke territorium van de natie-staat is gekoppeld aan een volk, een cultuur en een identiteit. Daardoor hebben staatsgrenzen niet alleen een geopolitieke functie, maar markeren ze ook culturen en volken, die gekoppeld worden aan een bepaald territorium. '*Without the world-configuring function they perform, there would be no borders – or no lasting borders*' (Balibar 2002: 79).

Grenzen worden gepresenteerd als primordiaal, als een natuurlijk en tijdloos gegeven (Khosravi 2010: 1). Door grenzen te koppelen aan een specifieke ruimte, *space* en *place*, en deze ruimte te koppelen aan een volk, cultuur en identiteit, lijkt het alsof alles en iedereen zijn eigen, natuurlijke, plek heeft. Daardoor ontstaat het idee dat grenzen bewaakt moeten worden, dat de toegang tot een bepaald territorium gecontroleerd moet worden ten opzichte van vreemdelingen. Het versterken van grenscontroles ten aanzien van migratie is dus bedoeld om de zichtbaarheid van de grenzen van de natie-staat te versterken en om de betekenis die is gegeven aan *space* en *place* te bewaken.

Chris Rumford (2006: 162) stelt dat: '*thinking about borders has been greatly influenced by the transformed relations between state and society under conditions of globalization*'. Processen van mondialisering en de toegenomen beweging van kapitaal, beelden en mensen over grenzen heen hebben de notie over de grenzen van de samenleving veranderd. De natie-staat en de samenleving bezetten niet langer meer dezelfde, begrensde ruimte. Door de komst van sub-Sahara Afrikaanse migranten staat de territoriale macht van Malta onder druk. In korte tijd zijn relatief veel Afrikaanse migranten op het eiland gaan wonen. De grenzen die de migranten buiten moeten houden blijken poreus. Maltese burgers vrezen dat 'hun' eiland gaat veranderen. In de bus spreekt een Maltese man van middelbare leeftijd zijn zorgen uit. "Ze komen met zoveel. Ik ben bang dat ze het hier over gaan nemen". *Space* dat afgebakend was als Maltees territorium, Maltees *place*, wordt bedreigd door de komst van de Ander. Het gevoel van *national belonging* dat Maltezen hadden met het eiland Malta zal opnieuw

gedefinieerd moeten worden, doordat vreemdelingen zich bevinden op *place* dat vroeger als 'Maltees' beschouwd werd. Het idee dat '*culture equals nation equals home equals identity*' kan daardoor niet langer als vanzelfsprekend beschouwd worden (Hedetoft & Hjort 2002: xii).

De antropoloog Sharam Khosravi (2010) is zelf als vluchteling 'illegaal' van Iran naar Europa gereisd en heeft zijn ervaringen verwerkt in een auto-etnografie over grenzen. Hij omschrijft de grens tussen Iran en Afghanistan als volgt: '*the gravel road separated two states, defining two sorts of human beings. It was not a road but a wall - according to law - invisible to the eyes* (2010: ix). Hiermee laat hij zien dat grenzen niet alleen fysieke ruimtes afbakenen, maar ook sociale categorieën definiëren. Grenzen markeren 'wij' tegenover 'zij', definiëren wie er wel bij hoort en wie niet. Grenzen dienen dus ter bescherming, maar leiden tegelijkertijd ook tot uitsluiting. Ze bakenen het bekende af ter bescherming tegen het onbekende en markeren thuis tegenover vreemd (Donnan & Wilson 1994). Grenzen kunnen versterkt of afgezwakt worden ten aanzien van het vreemde of de vreemdeling. Dit hangt af van hoe vreemd de ander wordt ervaren. Grenzen definiëren zo verschillende gradaties in vreemdheid, waardoor grenzen verschillende betekenissen kunnen hebben (Balibar 2002). Bij staatsgrenzen komen die verschillende betekenissen duidelijk naar voren. De Europese grens wordt, afhankelijk van de nationaliteit, op verschillende manieren ervaren. EU burgers kunnen de grens moeiteloos passeren, omdat zij worden geïdentificeerd met het Europese territorium. Non-EU burgers kunnen de grens niet zo makkelijk passeren. Zij moeten een visum aanvragen, maar deze wordt lang niet aan iedereen verstrekt. Als EU-burger kon ik zonder enige beperking de Maltese grens oversteken. Op de luchthaven kon ik door de *Schengen arrivals* hal lopen zonder mijn paspoort aan de douane te moeten laten zien. Hoewel ik niet behoort tot de 'Maltese gemeenschap' werden mij nauwelijks grenzen opgelegd om 'hun' territorium te kunnen bereiken. Voor de 'bootvluchtelingen' in Malta was het daarentegen onmogelijk om de Maltese grens legaal te passeren. Zij worden zodanig als de Ander gezien, dat de Maltese grens voor hen juist wordt versterkt. De vereiste visa zullen aan hen niet worden afgegeven. Wat als grens wordt ervaren kan dus per persoon en per situatie verschillend zijn. Waar een grens voor de ene persoon of situatie ter bescherming dient, leidt diezelfde grens voor de ander tot uitsluiting. Daarbij zijn er diverse gradaties te herkennen, afhankelijk van hoe vreemd die ander wordt ervaren.

1.3 Het onderzoek

Veel mensen kennen alleen de beelden van uitgeputte vluchtelingen die in kleine, houten boten de kusten van Europa bereiken. De verhalen van al deze mensen worden meestal niet gehoord, omdat de vluchtelingen na aankomst in Malta verdwijnen in detentiecentra of hun leven leiden aan de randen van de samenleving. De beelden van vele 'bootvluchtelingen' roepen morele en politieke vragen op. Zij dwingen ons om na te denken over grenzen en grenspolitiek. De verhalen van 'bootvluchtelingen' kunnen ons daarbij helpen.

In deze thesis wil ik met behulp van de verhalen van 'bootvluchtelingen' de effecten van grenzen laten zien op de levens van individuen en zo een vertaling maken van de abstractie van grenzen en grenspolitiek naar het de praktijk van het dagelijks leven van mensen. Zo wil ik het menselijke gezicht van de grens tonen. Daarvoor heb ik drie maanden veldwerk gedaan in Malta, van februari tot mei 2011. De leidende onderzoeksvraag tijdens mijn veldwerk was: Welke grenzen en vormen van grenspolitiek spelen een rol in het leven van sub-Sahara Afrikaanse migranten in Malta en welke betekenis hebben deze grenzen?

Ik zal een antropologische benadering van grenzen, *space* en *place* gebruiken om de verschillende betekenissen en effecten van grenzen en grenspolitiek te laten zien. Ik wil locale verhalen gebruiken om mondiale processen te kunnen begrijpen. Daarvoor zal de situatie rond 'bootvluchtelingen' in Malta worden gebruikt als onderzoekscontext. Als jonge lidstaat van de EU en met een geografische ligging tussen Afrika en Europa, heeft het eiland sinds enkele jaren te maken met de problematiek omtrent vluchtelingen en grensbewaking. De situatie in Malta geeft inzicht in de notie van nationale grenzen en Europese grenzen. Met mijn onderzoek wil ik een bijdrage leveren aan het debat over migratie, mobiliteit en de betekenis van grenzen in een mondiale wereld. Ik zal beargumenteren dat de Maltese en Europese grenspolitiek is gebaseerd op een essentialistische benadering van *space* en *place* door de betekenis van territoire te koppelen aan een bepaalde cultuur, volk en identiteit. Door grenzen te presenteren als een primordiaal, natuurlijk gegeven wordt het idee van een nationale orde in stand gehouden en worden vreemdelingen buitengehouden. Grenzen hebben dan soms onmenselijke gevolgen.

In dit onderzoek zal ik laten zien dat grenzen geconstrueerd worden en dat er een onderhandelingsproces plaatsvindt om grenzen te definiëren en te herconstrueren. Rumford (2006: 164) stelt dat '*borders can be created, shifted, and deconstructed by a range of actors*'. In deze thesis zullen verschillende actoren aan bod komen, waarbij gekeken zal worden naar de mate van invloed die zij hebben bij het construeren en herdefiniëren van grenzen.

Lawrence Tayler (2010) onderscheidt twee manieren in het kijken naar grenzen. Enerzijds kunnen grenzen worden gezien als duidelijke demarcaties die staten van elkaar onderscheiden. Anderzijds kunnen grenzen worden gezien als grensgebieden. Het zijn zones tussen twee plaatsen, een niemandsland, waarin verschillende actoren elkaar ontmoeten en waar geen duidelijke regels zijn. Het is een gebied waar *agency* van belang is. In deze thesis zullen beide manieren in het kijken naar grenzen aan bod komen. De antropologische concepten *space* en *place* zullen gebruikt worden bij het verklaren van de notie van grenzen en de uitingen van grenspolitiek.

In deze thesis zal ik gebruik maken van de concepten fysieke grenzen en symbolische grenzen. Met fysieke grenzen bedoel ik grenzen die fysieke ruimtes afbakenen. Met symbolische grenzen bedoel ik grenzen die sociale categorieën afbakenen.

1.4 Onderzoeksmethoden en informanten

Tijdens mijn veldwerkperiode (van februari tot mei 2011) bezocht ik een maal per week Balzan open centrum en meerdere malen per week Marsa open centrum. Ook heb ik een aantal keer de open centra in Hal Far bezocht⁴. De belangrijkste methode die ik heb ingezet voor het verzamelen van data is participerende observatie. Kenmerkend voor etnografisch onderzoek is de relatief langdurige aanwezigheid in het veld. Door middel van *being there* en *hanging around* heb ik kunnen deelnemen aan het dagelijks leven van migranten. Op die manier heb ik inzicht kunnen krijgen in hun belevingswereld. Ik heb geprobeerd om vanuit het perspectief van migranten naar grenzen en grenspolitiek te kijken. Dit *emic* perspectief zorgt ervoor dat de stem van migranten ook meegenomen kan worden in dit onderzoek naar grenzen en grenspolitiek. Ik beschouw de constructie van grenzen als een sociaal proces, waarbij de interactie tussen verschillende actoren centraal staat. Voor dit onderzoek is het daarom van belang om de handelingen van verschillende actoren te belichten. Juist de verhalen van migranten kunnen laten zien hoe grenzen worden gecreëerd, verschoven en overschreden. Om de verhalen van migranten te kunnen verzamelen is langdurige aanwezigheid in het veld noodzakelijk. Ten eerste omdat er tijd nodig is om rapport op te kunnen bouwen met de beoogde onderzoekspopulatie. Ten tweede omdat het een gevoelig onderwerp betreft en het tijd en aandacht vraagt om naar de verhalen van migranten te kunnen luisteren. De levensverhalen die ik heb opgetekend zijn niet zomaar in een middag te

---

⁴ Zie bijlage voor de kaart van Malta met daarop aangegeven waar de drie open centra die ik heb bezocht zich bevinden.

vertellen. Door veel aanwezig te zijn in de open centra heb ik een band op kunnen bouwen met een aantal migranten die in de open centra wonen. Ik heb diverse kopjes koffie, thee en *karkade*⁵ gedronken met de bewoners in de restaurants en theehuizen in Marsa open centrum. Daar kwam ik erachter dat ook veel migranten die niet (meer) in de open centra wonen wekelijks naar Marsa open centrum komen om hun vrije tijd te besteden. Om die reden heb ik ook een aantal migranten die zelfstandige woonruimte huren betrokken bij mijn onderzoek.

De meeste informanten heb ik leren kennen in de restaurants in Marsa. Doordat ik een opvallende verschijning was in Marsa was het vrij makkelijk om in contact te komen met migranten. Ik heb informanten geselecteerd voor mijn onderzoek die redelijk tot goed Engels spraken en die bereid waren om hun verhaal te vertellen voor mijn onderzoek. Hierdoor heb ik een relatief kleine groep van de totale populatie kunnen bereiken.

Ik heb twaalf informanten geselecteerd waarmee ik wekelijks heb afgesproken en activiteiten heb ondernomen. Een van hen is getrouwd en heeft vijf kinderen. Zowel zijn vrouw als kinderen zijn in Somalië. De overige elf zijn alleenstaande mannen tussen de 21 en 31 jaar, afkomstig uit respectievelijk Somalië, Soedan, Ivoorkust, Tsjaad, Burkina Faso en Liberia. De meeste migranten in Malta zijn jonge, alleenstaande mannen. Mijn onderzoekspopulatie is een afspiegeling van de totale populatie in Malta. De laatste jaren bevinden zich echter steeds meer vrouwen en kinderen onder de migranten in Malta⁶. Zij worden door de Maltese overheid gezien als een kwetsbare groep migranten en wonen daarom gescheiden van de alleenstaande mannen. Voor mij als onderzoeker was deze groep lastig te bereiken, omdat ik geen toestemming heb kunnen krijgen om de centra waar zij wonen te bezoeken. Daarom heb ik de keuze gemaakt om mijn onderzoek uitsluitend te richten op mannelijke migranten. Naast de twaalf sleutelinformanten heb ik een twintigtal migranten gesproken op minder frequente basis. Alle migranten die ik heb gesproken zijn per boot naar Malta gereisd.

De data heb ik verzameld door het voeren van informele gesprekken. Afspraken met sleutelinformanten bereidde ik meestal voor met behulp van een *topiclist*. Veel informanten hebben hun verhaal voornamelijk uit zichzelf verteld, omdat zij graag hun verhaal kwijt wilden. "Niemand heeft ooit naar mijn verhaal gevraagd" vertelde een van mijn informanten. Naast de gesprekken met migranten heb ik ook interviews afgenomen met medewerkers van NGO's, medewerkers van de overheid en drie Maltese antropologen.

---

⁵ Hibiscus thee

⁶ De antropoloog Maria Pisani vertelt tijdens een interview dat naar schatting 1 op de 5 migranten vrouw is, maar daar zijn geen officiële cijfers van gepubliceerd.

1.5 Reflectie op rol als onderzoeker

De eerste keer dat ik Marsa open centrum bezocht werd ik rondgeleid door een Maltese student Culturele Antropologie, die voor zijn masterthesis onderzoek heeft gedaan in het open centrum. Hij introduceerde mij bij de manager van het centrum en bij een aantal migranten die op dat moment aanwezig waren. Tijdens mijn eerste bezoek aan Marsa voelde ik me bijna een indringer in de sociale ruimte van de migranten. Op dat moment was ik de enige vrouw in het centrum en door mijn uiterlijke verschijning was het duidelijk dat ik daar niet 'hoorde'. Ik had het idee dat iedereen me aanstaarde. Daardoor voelde me erg ongemakkelijk over mijn rol als antropoloog en vroeg ik me af of de bewoners van het centrum wel zaten te wachten op een nieuwe antropoloog die onderzoek wil gaan doen naar hun leven.

Bij mijn volgende bezoek, een paar dagen later, werd ik uitbundig begroet door twee migranten die ik de vorige keer had gesproken en werd ik uitgenodigd voor een kopje *karkade* in het Soedanese restaurant. Zo werd ik elke keer hartelijk ontvangen en leerde ik steeds meer mensen kennen. Na drie weken kon ik de eerste sleutelinformanten selecteren en werd ik bij mensen thuis uitgenodigd (die niet in de open centra wonen) en meegevraagd naar reggae-feestjes. Ik werd steeds meer in de persoonlijke wereld van mijn informanten toegelaten, zowel in hun fysieke omgeving als in hun persoonlijke belevingswereld. Mijn informanten waren allemaal bereid om mij hun levensverhaal te vertellen. Daardoor raakte ik niet alleen als antropoloog, maar ook als persoon erg betrokken bij mijn informanten.

Tijdens mijn veldwerk woonde ik in een zelfstandig appartement, gescheiden van mijn informanten. Hierdoor had ik de mogelijkheid om af en toe afstand nemen van mijn onderzoeksveld. Deze fysieke afstand had ik nodig om het onderscheid tussen mijn rol als onderzoeker en mijn persoonlijke leven te kunnen bewaken. Toch is dit onderscheid in de loop van de tijd vervaagd. Dit had vooral te maken met mijn persoonlijke gevoelens. Ik voelde me steeds meer 'one of them', waardoor ik de afstand die nodig is als antropoloog niet altijd kon bewaren.

In de epiloog zal ik verder ingaan op de grens tussen mijn rol als antropoloog en mijn persoonlijke leven en de gevolgen daarvan voor mijn veldwerk en het schrijven van deze thesis.

1.6 Opbouw

In hoofdstuk twee zal de reconstructie van de Maltese grens aan bod komen en zal ik ingaan op de verschillende actoren die betrokken zijn bij het reconstructieproces. Vervolgens zal ik in hoofdstuk drie ingaan op de constructie van fysieke grenzen op het Maltese territorium in de vorm van detentiecentra en open centra. Daarna zal ik in hoofdstuk vier beargumenteren dat met het Maltese migratiebeleid ook symbolische grenzen gecreëerd worden die sub-Sahara Afrikaanse migranten buiten de Maltese samenleving moeten houden. In het concluderende hoofdstuk zal ik antwoord geven op de hoofdvraag. Tevens zal ik de consequenties bespreken van de huidige grenspolitiek.

Hoofdstuk 2

De reconstructie van de Maltese grens

2.1 Het verhaal van Hassan

In 2006 raakt de negentienjarige Hassan uit Somalië gewond tijdens beschietingen van zijn dorp, in de buurt van Mogadishu. Hij besluit zijn land te verlaten. Via Ethiopië en Soedan reist hij naar Libië om vanuit daar de oversteek naar Europa te maken. Hassan heeft familie in Engeland en Nederland, hij hoopt bij hen te kunnen gaan wonen. Twee maanden na aankomst in Libië probeert Hassan de oversteek te maken. Deze poging mislukt, doordat de smokkelaar er met het geld vandoor is gegaan zonder een boot te regelen. Het leven in Libië is hard voor veel sub-Sahara Afrikaanse migranten. Op straat is er altijd de dreiging dat de politie migranten zonder geldige reis- en verblijfsdocumenten oppakt en detineert. Hassan kan 's nachts in een internetcafé slapen. Dat is een veilige plek. Zes maanden later (april 2007) kan hij alsnog de overtocht naar Europa maken, met geld dat hij van familie uit Europa heeft gekregen. Met 26 mensen aan boord van een kleine, houten boot maken ze de oversteek. Hassan tekent voor mij hoe de boot eruit zag. "... because we have no other way" zegt hij als hij mij de tekening overhandigt. Voor Hassan is het de eerste keer dat hij op zee vaart. Hij is zo bang, dat hij nauwelijks kan slapen, eten of drinken. Na drie dagen op zee worden ze opgepikt door de Armed Forces of Malta (AFM). Als een van de mannen van de AFM hen vraagt waar zij naar toe gaan zegt iedereen: "We need land!" "Eigenlijk wilden we naar Italië gaan, maar na drie dagen op zee was het vaste land het enige dat we wilden" legt Hassan uit.

Bij aankomst in Malta worden alle inzittenden overgedragen aan de politie. Na het afnemen van hun vingerafdrukken en na een medische keuring worden zij in detentie geplaatst. De hele zomerperiode brengt Hassan door in detentie. Het is er bloedheet, omdat er geen airconditioning is. Twee keer per dag krijgen zij te eten. De rest van de dag is er niets te doen. Slechts een keer per week mogen zij naar buiten, een luchtje scheppen op de binnenplaats. Vanwege zijn medische problemen wordt Hassan na ruim vier maanden in detentie overgeplaatst naar Balzan open centrum. Uiteindelijk krijgt hij subsidiaire bescherming toegewezen. "When I saw how the people live, what they do... They have no good life." Hassan besluit om naar zijn oom en tante in Nederland te gaan. Hij is in het bezit van een vreemdelingenpaspoort, omdat hij een vorm van juridische bescherming geniet. In Nederland dient hij opnieuw een asielaanvraag in. Na twee jaar procederen wordt hij

uitgezet naar Malta op grond van het Dublin II verdrag. In april 2010 keert Hassan terug naar Malta. Er is op dat moment geen plek in Balzan open centrum. Twee maanden logeert hij bij verschillende vrienden tot er een bed vrij komt in Balzan. De maandelijkse toelage voor Hassan wordt verlaagd van 130 euro naar 80 euro per maand, omdat hij een 'Dublin II returnee' is.

“Mijn situatie toen ik hier kwam [in Malta, april 2007] tot nu is nog precies hetzelfde, er is niks veranderd”. Op dit moment is Hassan bezig met de procedure voor resettlement naar de Verenigde Staten. Hij heeft twee interviews gehad en zijn vingerafdrukken zijn afgenomen. Het is nu wachten op het besluit.

Het verhaal van Hassan is een van de verhalen van de duizenden vluchtelingen die in de afgelopen jaren per boot in Malta aankwamen. Zijn verhaal laat de beperkende betekenis van grenzen zien en toont de gevolgen van de Maltese en Europese grenspolitiek voor het leven van een individu. In dit hoofdstuk zal ik laten zien dat de grenzen van Malta in het afgelopen decennium opnieuw zijn gedefinieerd door de toetreding tot de Europese Unie en door de komst van 'bootvluchtelingen'. Als eerste zal ik ingaan op de betekenis van grenzen voor de natie-staat en in het bijzonder de betekenis van de Maltese grens. Daarna zal ik aantonen dat de komst van 'bootvluchtelingen' en de toetreding tot de Europese Unie de betekenis van die grens heeft veranderd. De Maltese grens heeft niet alleen een nieuwe betekenis gekregen, hij is ook fysiek verschoven.

Naast het verhaal van Hassan zullen ook verhalen van andere migranten aan bod komen. Deze verhalen zal ik gebruiken om het Maltese en Europese migratiebeleid te verklaren.

2.2 De Maltese identiteit

Staatsgrenzen markeren het territorium van een staat en staan symbool voor de soevereiniteit van die staat. Afbakening door muren en hekken, militaire controle en grensposten tonen de macht van de staat over haar territorium. De bewaking aan de grens impliceert controle over de toegang van het territorium van de staat. Het is de staat die beslist wie er wel en niet de grens over mag steken. Zodoende hebben grenzen een beveiligingsfunctie. Het beschermt het territorium van een staat tegen ongewenste indringers van buiten af. Rituelen aan de grens maken de illusie van controle zichtbaar en tastbaar. Het aanvragen van een visum, paspoort controle en de controle door de douane zijn vaste rituelen die worden gevolgd bij het oversteken van de grens. Deze rituelen tonen de overgang van de ene staat naar de andere staat en symboliseren het verschil tussen staten (Khosravi 2010). Het oversteken van de grens

kan worden gezien als een overgangsrитуeel. Het maakt duidelijk dat je het ene land verlaat en het andere land toetreedt (Löfgren 2002). Op het vliegveld van Malta worden de passagiers verwelkomd met grote foto's van toeristische attracties, zoals mooie stranden en luxe hotels. Malta presenteert zichzelf zo als een ideaal vakantieland, dat open staat voor de vele toeristen die het land jaarlijks bezoeken. Dit laat zien dat grenzen niet alleen het territorium van een staat afbakenen, maar ook symbool staan voor de identiteit van een staat (Donnan & Wilson 1999). Grenzen zijn dus veel meer dan een fysieke afbakening van het territorium van de staat, ze bakenen ook op symbolische wijze af wie er bij dat territorium hoort.

Grenzen dragen bij aan het kunnen verbeelden van een natie-staat, door een volk, cultuur en territorium aan elkaar te koppelen. Zo wordt de natie-staat gepresenteerd als duidelijk begrensde eenheid met een eigen nationale identiteit. Om de eigen identiteit te kunnen definiëren moet er bepaald worden wie daar bij hoort en wie daar buiten valt. Andreas Wimmer (2002) duidt dit proces met het begrip '*social closure*'. Hij gebruikt dit begrip om processen van in- en uitsluiting te omschrijven, die inherent zijn aan het model van de natie-staat. '*Social closure means excluding those who are not felt to belong, drawing a dividing line between the familiar and the foreign*' (2002: 33). Het definiëren van de natie en haar grenzen markeert het verschil tussen 'wij' en 'zij'. Ferguson en Gupta (1992) spreken van een verondersteld isomorfisme ten aanzien van *space*, *place* en cultuur, waarbij '*space itself becomes a kind of neutral grid on which cultural difference, historical memory and social organization are inscribed*' (1992: 7). Grenzen hebben dus verschillende functies. Naast het afbakenen van het territorium van een staat, markeert het ook het volk, de cultuur en de identiteit van de natie-staat.

De komst van 'bootvluchtelingen' in Malta wordt als een bedreiging ervaren, doordat de Ander zich is gaan vestigen op de plek die wordt ervaren als 'ons' eiland. Zij hebben de grens overschreden die zo duidelijk het verschil afbakende tussen 'wij' en 'zij', tussen bekend en vreemd. Er zijn verschillende gradaties in het onderscheiden van vreemdelingen. Een uit Ghana afkomstige medewerker van de overheid⁷ vertelt mij tijdens een interview dat hij ruim twintig jaar geleden naar Malta kwam om te studeren. "*I did not come by boat*" verzekert hij mij, waarmee hij zich lijkt te willen onderscheiden van de meeste andere sub-Sahara Afrikaanse migranten in Malta. De manier waarop de grens wordt overgestoken laat dus de mate van vreemdheid van een vreemdeling zien. Dat veel andere migranten per boot naar

---

⁷ Interview op 15 februari 2011

Malta zijn gereisd plaatst hen lager in de hiërarchie van vreemdelingen.

Godfrey Baldacchino (2009) zag de laatste jaren een proces van ontluikend nationalisme in Malta ontstaan. Hij stelt dat Malta door de toetreding tot de EU vreesde voor een 'invasie' van immigranten uit andere EU-lidstaten. *'There is a cultural understanding of Malta as being small, islanded and therefore fragile; of the Maltese culture and language being unique; and that, if the Maltese were to allow themselves to be taken over, numerically, by 'immigrants' - which wouldn't take much - then their future would be at risk'* (2009: 157). De 'invasie' kwam echter uit onverwachte hoek, namelijk door de komst van 'bootvluchtelingen' uit Afrika. Baldacchino (2009) stelt dat de media en politiek de komst van 'bootvluchtelingen' vrijwel direct als crisissituatie bestempelden, waardoor de 'bootvluchtelingen' en niet de Europese Unie, als significante ander wordt gezien in de debatten over de nationale identiteit van Malta. Religie⁸ speelt in dat debat een belangrijke rol. Paul Clough,⁹ antropoloog van de Universiteit van Malta, stelt dat Malta zichzelf als *"christian frontier of Europe"* beschouwt en dat dit een belangrijk onderdeel is van de Maltese identiteit. In het verleden heeft Malta diverse keren gestreden tegen islamitische invasies om haar christelijke identiteit te kunnen behouden. De geografische positie van Malta ligt precies tussen Europa en Afrika in, maar volgens Clough identificeert Malta zich vooral met Europa, wat zich onder andere heeft geuit in de toetreding tot de Europese Unie. De antropoloog Maria Pisani¹⁰ stelt dat de komst van relatief veel Afrikaanse migranten, vooral moslims, de Maltezen het gevoel geeft van *"yet another invasion"*. De verbeelding van Malta als *"tiny island"* draagt bij aan de angst voor een invasie van vreemdelingen. De oude forten en muren die nog overal aan de randen van het eiland te vinden zijn maken het verleden zichtbaar waarin Malta diverse keren heeft moeten strijden tegen een invasie. Toch zijn de sub-Sahara Afrikaanse migranten niet de eerste islamitische migranten in Malta. Voordat Malta toetrad tot de EU was er geen visumplicht voor mensen met de Libische nationaliteit. Daardoor wonen er veel Libische immigranten in Malta en zijn er al jaren islamitische scholen en een moskee op het eiland. Malta heeft altijd goede diplomatieke banden onderhouden met het buurland Libië. Libiërs verschillen qua uiterlijke kenmerken niet veel van Maltezen. Ook de taal, Arabisch en Maltees, kennen veel overeenkomsten. Libiërs worden niet als de Ander verbeeld, maar sub-Sahara Afrikaanse

---

⁸ Een voorbeeld zijn de publieke debatten over echtscheiding, die voorafgingen aan een referendum in mei 2011 over het al dan niet invoeren van echtscheidingswet. De Kerk speelde in deze discussie een grote rol.

⁹ Interview 16 februari 2011

¹⁰ Interview 25 april 2011

migranten wel. Dit heeft grotendeels te maken met de manier waarop zij worden verbeeld in de media en in de politiek. Vluchtelingen en migranten die per boot naar Malta reizen worden 'illegale immigranten' genoemd, omdat zij zonder de vereiste reisdocumenten naar Malta zijn gereisd. Zo wordt de identiteit van migranten gereduceerd tot die van 'illegaal'. Daardoor worden zij met wantrouwen bekeken en vraagt men zich af of het wel 'echte' vluchtelingen zijn. *'The totality of the personhood of the irregular migrant is reduced to the instrumental label of 'illegal alien'* (Schinkel 2009: 787). De criminalisering van sub-Sahara Afrikaanse migranten zal later in deze thesis in hoofdstuk drie verder worden behandeld.

De grens die het Maltese territorium en de Maltese identiteit moet beschermen tegen een 'invasie' van buitenaf blijkt poreus. De foto's van de boten met migranten die jaarlijks op het eiland aankomen maakt de doorlaatbaarheid van de grens zichtbaar. Als gevolg daarvan worden de grenzen extra bewaakt door het inzetten van meer militaire controle om de ongewenste vreemdelingen buiten te houden. Dit laat zien dat 'bootvluchtelingen' een rol spelen in het proces van deconstructie en reconstructie van de Maltese grens. Door de grens zonder toestemming van de staat toch over te steken, vechten zij de grens aan. Rumford (2006: 164) stelt dat *'borderwork is no longer the exclusive preserve of the nation-state'*. Niet alleen de 'bootvluchtelingen' zijn mede actor in het proces van herdefiniëring van de grens. Door toetreding tot de EU is de Maltese grens nu ook de Europese grens geworden. Europese grenspolitiek heeft de betekenis van de Maltese grens doen veranderen.

2.3 Malta als buitengrens van Europa

Uit het verhaal van Hassan blijkt dat Malta niet het gewenste eindpunt voor hem is. Bij aankomst in Europa wilde hij doorreizen naar Engeland of Nederland, maar het Dublin II verdrag beperkte hem daarin. Bij aankomst in Malta worden binnen 24 uur alle vingerafdrukken van de vluchtelingen afgenomen en geregistreerd in het Eurodac systeem. Vluchtelingen die in Malta aankomen hebben dus alleen de mogelijkheid om in Malta een asielaanvraag in te dienen. Hun wil om door te reizen wordt door het Dublin II verdrag geblokkeerd. Hassan was niet op de hoogte van deze regels en kwam daar pas in Nederland achter. Hij is lang niet de enige die toch probeerde om in een ander Europees land opnieuw een asielaanvraag in te dienen. Bij mijn bezoeken aan de open centra heb ik veel *'Dublin II returnees'* gesproken.

Sinds Malta in 2004 is toegetreden tot de EU is het eiland tot de buitengrenzen van Europa gaan behoren. Vluchtelingen die de Maltese kust bereiken, bereiken nu ook de Europese kust.

Malta heeft een deel van haar soevereiniteit opgegeven door toe te treden tot de EU, waardoor Europese wet- en regelgeving ook toegepast dient te worden in Malta. Vluchtelingen die voor 2004 in Malta aankwamen konden makkelijker doorreizen naar andere Europese landen. Maar door toetreding tot de EU is Malta als EU-lidstaat verantwoordelijk geworden voor de duurzame opvang van vluchtelingen, omdat de vluchtelingen die aankomen in Malta verplicht op het eiland moeten blijven. Wanneer zij toch proberen zich te vestigen in een ander Europees land worden zij teruggestuurd naar Malta. Malta probeert onder haar verantwoordelijkheid uit te komen door de EU te vragen om *burden sharing* door middel van de hervestiging van vluchtelingen in andere Europese landen. Malta is namelijk van mening dat het eiland veel meer vluchtelingen ontvangt dan het aan kan. De EU zou daarom moeten delen in de last door vluchtelingen op te nemen in andere lidstaten. Maar de situatie wordt door de EU niet als noodsituatie erkend, waardoor zij geen solidariteit met Malta toont in de vorm van *resettlement* van vluchtelingen. Op 5 april 2011, kopt de *Times of Malta: 'Immigration: No agreement on emergency solidarity mechanism'*. Het artikel meldt dat: *'In Malta there is an emergency as 800 people arriving in 24 hours is the same as if 120,000 have arrived in France'*. Zowel door de media als door de politiek wordt de situatie aangeduid als een migratiecrisis. Malta zou als klein eiland de toestroom van zoveel migranten niet aan kunnen. Het dichtbevolkte eiland, met een oppervlakte van slechts 316 km², zou 13 keer zoveel migranten ontvangen dan het gemiddelde in andere EU-landen (Refugee Commissioner 2011). Malta verbeeldt zichzelf als klein, kwetsbaar eiland dat niet genoeg middelen heeft om de crisis aan te pakken. Foto's van kleine, houten boten die tot de nok toe gevuld zijn met wanhopige vluchtelingen halen elk jaar de voorpagina's van de lokale kranten, daarbij aangegeven om hoeveel 'illegale migranten' het zou gaan. Woorden als *'mass influx'*, *'invasion'* of *'exodus'* geven aan hoe groot de vermeende crisis is. Malta definieert zichzelf als kleinste lidstaat van de EU en meent daardoor nauwelijks invloed hebben op EU beleid. Malta moet als lidstaat het Europese beleid uitvoeren, maar verwacht daartegenover ook solidariteit in de vorm van *burden sharing*. Deze roep om hulp wordt echter genegeerd door de EU die de crisissituatie niet erkent. Door te blijven benadrukken dat het eiland te klein is om zoveel vluchtelingen op te vangen probeert Malta andere EU-landen over te halen om vluchtelingen op te nemen. Deze strategie heeft tot gevolg dat er angst gezaaid wordt in de Maltese samenleving. Doordat er in de media en in de politiek gesproken wordt over een noodsituatie vrezen de inwoners van het eiland dat zij overspoeld zullen worden door vluchtelingen.

Hoewel Malta dus niet kan rekenen op steun van de EU betreffende *burden sharing* en

resettlement, wordt zij wel geholpen met het bewaken van de grens. Daarvoor krijgt Malta hulp van Frontex die samen met AFM de zee controleert. De Europese organisatie Frontex is in 2005 speciaal opgericht om lidstaten te helpen met het controleren van de externe grenzen van Europa. Dit laat zien dat niet alleen Malta, maar ook de EU gericht is op de uitsluiting van migranten die als ongewenst beschouwd worden en dat de Europese benadering van de vermeende migratiecrisis wordt overheerst door grenscontroles en grensbewaking (Hamood 2008). Europa is de laatste decennia veranderd in 'Fort Europa'. Mede door de oprichting van het Schengenverdrag zijn de controles aan de buitengrenzen van Europa de laatste jaren verscherpt. De interne grenzen zijn daartegenover juist opengesteld, waardoor controles aan de interne grenzen van Europa zijn afgeschaft. EU burgers mogen vrij reizen door de EU en mogen zich vrij vestigen in andere Schengenlanden. Het openstellen van de interne grenzen gaat gepaard met het verscherp van de controles aan de externe grenzen van Europa. Dit laat zien dat de Europese grenspolitiek gericht is op in- en uitsluiting. Daarbij zijn er verschillende gradaties van uitsluiting te onderscheiden. Voor een verblijf van maximaal drie maanden in Europa hebben burgers uit bijvoorbeeld de Verenigde Staten, Canada en Australië geen visum nodig. Andere non-EU burgers hebben daar wel een visum voor nodig, vooral burgers uit Aziatische of Afrikaanse landen. De afgifte van een visum kan ook worden geweigerd. Het onderscheid in de visumplicht laat het verschil zien in het al dan niet kunnen oversteken van de grenzen van Europa. Mensen hebben niet alleen verschillende ervaringen ten aanzien van de Europese grens, de Europese grens maakt ook onderscheid tussen individuen in termen van sociale klasse. Het oversteken van de Europese grens toont een '*surplus of rights*' voor de een, maar is een '*colour bar*' voor de ander (Balibar 2002: 82-83). Voor EU burgers bestaat er geen fysieke Europese grens, waardoor de grensoversteek vooral symbool staat voor de sociale status die een persoon heeft. Terwijl voor veel non-EU burgers de grens meer dan een obstakel is dat hun mobiliteit beperkt. Het oversteken van de grens is voor hen vaak een vernederende ervaring, omdat de mate van de beperking niet voor iedereen hetzelfde is. Het laat zien dat de grens differentieert tussen mensen. De socioloog Zygmunt Bauman (1998) ziet mobiliteit als de belangrijkste stratificerende factor van de huidige tijd. Hij toont dit met de contrasterende begrippen *tourist* en *vagabond*. Beide zijn om verschillende redenen '*on the move*' (1998: 77). *Tourists* ondervinden tijdens hun reizen weinig beperkingen door grenzen van de natie-staat. Zij kunnen de meeste grenzen moeiteloos passeren en ondervinden nauwelijks problemen bij het verkrijgen van reisdocumenten. *Vagabonds* daarentegen worden tijdens hun reizen juist wel beperkt door de grenzen van de natie-staat. '*Green light for the tourists, red light for the vagabonds*' (Bauman 1998: 93). Het paspoort is een middel voor

mobilititeit en symboliseert deze stratificatie (Khosravi 2010: 61-62). Die stratificatie wordt vooral zichtbaar aan de grens. Daar wordt tastbaar wie de grens wel en niet mag oversteken en vooral hoe de grens overgestoken kan of moet worden. Voor de een is dat een comfortabele reis per vliegtuig, voor de ander een clandestiene, gevaarlijke reis per boot. Farhan¹¹, een Somalische man van 25 jaar vertelt over zijn reis per boot van Libië naar Europa: “Na een aantal dagen in een kleine, volle boot kun je bijna niet meer op je benen staan. Je voelt helemaal niets meer”. Volgens Khosravi (2007) kan een grensoversteek worden ervaren in termen van eer en schaamte. Als je beschikt over de juiste reisdocumenten kan de grens eervol worden overgestoken, terwijl het illegaal moeten oversteken van de grens, bij gebrek aan de juiste reisdocumenten, een gevoel van schaamte kan geven. Door hen te reduceren tot 'illegale immigranten', worden zij gezien als '*anti-aesthetic*' en '*anti-ethical*' (Khosravi 2007: 331).

2.4 De Middellandse Zee als Europees grensgebied

Door de toetreding tot de EU is Malta getransformeerd tot een grensgebied van de EU en zijn de grenzen van Malta verscherpt om ongewenste migranten tegen te kunnen houden. Door de komst van 'bootvluchtelingen' zijn die grenzen sterker zichtbaar geworden door foto's van propvolle boten vol grensoverschrijders in de krant en door politieke discussies over de hoge aantallen 'illegale immigranten'. Als reactie hierop worden extra controles uitgevoerd aan de grens om migranten ervan te weerhouden het Maltese territorium of de Maltese samenleving binnen te treden.

Malta heeft als eilandstaat geen makkelijk af te bakenen grenzen, omdat de grenzen worden gevormd door de zee. De territoriale wateren van Malta worden bewaakt en de toegang tot het eiland wordt gecontroleerd door patrouilles van de AFM. Een van mijn informanten vertelt¹²:

"Nog voordat er land in zicht was vloog er een helikopter naar ons toe, tot vlak bij onze boot. Niet lang daarna kwamen er twee marineschepen op ons afgevaren, die ons meenamen naar het vaste land. Daar werden we overgedragen aan de politie".

De Middellandse Zee is onderverdeeld in '*search and rescue zones*', maar die verdeling zorgt geregeld voor onenigheid. Het is niet altijd duidelijk of Malta dan wel Italië verantwoordelijk is voor de opvang van vluchtelingen. Zo meldt de *Times of Malta* op 15 juli 2011 dat de

---

¹¹ Gesprek op 14 maart 2011

¹² Gesprek met Jamal op 3 april 2011

toegang tot Malta werd geweigerd aan 111 vluchtelingen die werden gered door een Spaans oorlogsschip dat onder de NAVO opereert, omdat de reddingsactie plaatsvond in de buurt van Lampedusa en Tunesië en dus niet in de *'search and rescue area'* van Malta¹³. De vluchtelingen bevinden zich al enkele dagen aan boord van het schip en moeten wachten tot de partijen tot overeenstemming komen. Het bovenstaande krantenbericht is een van de vele berichten over ruziënde staten over de verantwoordelijkheid voor de opvang van vluchtelingen. Het laat zien dat de controle over de mobiliteit van mensen in handen ligt van de staat (Friese 2010: 326). Door de vluchtelingen te weigeren toont Malta haar soevereiniteit. Niet de NAVO, niet Spanje, maar Malta zelf beslist over de toegang tot haar grondgebied. Paul James (2007: 173) stelt dat *'the right to migrate has continued to be held up as a simple basic right, while the right to reject the wrong kind of immigrants or refugees has become increasingly complicated and now seems always to override the first right'*.

Het 'recht' om de ongewenste migranten buiten te houden komt in de praktijk neer op het verschuiven van de militaire grenscontrole van de territoriale wateren naar volle zee, waardoor de staat haar macht zelfs buiten haar eigen territorium uitoefent om haar territorium te beschermen. Op volle zee patrouilleren Italiaanse schepen om boten met mogelijke vluchtelingen terug te sturen naar Libië (Human Rights Watch, 2009: 27). Ook wordt er door Libische troepen aan de Libische kust gepatrouilleerd om mogelijke bootvluchtelingen tegen te houden, als gevolg van een verdrag tussen Italië en Libië in 2009. Door dit verdrag is de Italiaanse grens verschoven naar de Libische kust. Ook Malta zou hiervan hebben geprofiteerd, stelt Michael Falzon¹⁴, minister van binnenlandse zaken tijdens een openbaar debat, omdat er 2010 nog maar één boot met vluchtelingen is aangekomen.

Door controles aan de Libische kust moest het vertrek vanuit Libië zo onopvallend mogelijk verlopen. Al mijn informanten zijn in kleine boten vertrokken, met gemiddeld 25 personen. Toen er in het voorjaar van 2011 opnieuw boten aankwamen vanuit Libië waren dat grote boten met soms wel 500 mensen aan boord. Inzittenden vertelden dat zij gemakkelijk vanuit Libië konden vertrekken, er leek geen sprake van grenscontroles meer te zijn. Op 13 mei 2011 meldt de *Malta Today* dat:

'UK newspaper The Guardian yesterday reported that Libyan officials have admitted they are not preventing boats full with African migrants making the perilous crossing'

---

¹³ Een dag later meldt dezelfde krant dat de vluchtelingen zijn overgedragen aan een Tunesisch schip.

¹⁴ Debat: 'dealing with the Libya migration crisis' tussen Jon Hoiseater (head UNHCR Malta), Michael Falzon (spokesman immigration, labour party) en Carmelo Mifsud Bonnici (minister of Home Affairs, national party) op 27 april 2011

to Italy and Malta, in protest at air strikes which they say have destroyed the country's coastguard'.

Het verschuiven van de Europese grens naar de Middellandse Zee of de Libische kust is in strijd met het *non-refoulement* principe van het VN Vluchtelingenverdrag. Volgens dit principe heeft een vluchteling recht om asiel aan te vragen en zijn verhaal te vertellen, voordat er wordt beslist of hij al dan niet de asielstatus krijgt toegewezen. Door vluchtelingen op volle zee terug te sturen naar Libië wordt hen het recht ontnomen om asielaanvraag te kunnen doen.

Silja Klepp (2010) sprak in het kader van haar onderzoek naar het asielbeleid van de Europese Unie met medewerkers van Frontex. Zij concludeerde dat '*(...) it is on the Mediterranean Sea border of the EU that the parameters of refugee protection and the principle of non-refoulement are negotiated*' (Klepp 2010: 18). Op de Middellandse Zee wordt door Frontex of de nationale marine bepaald hoe er gehandeld wordt ten aanzien van vluchtelingen. Het tegengaan van ongewenste migratie heeft de hoogste prioriteit in de Europese grenspolitiek en prevaleert boven het naleven van het *non-refoulement* principe.

De filosoof Giorgio Agamben (2002) gebruikt het Foucauldiaanse begrip biopolitiek om de moderne westerse politiek uit te leggen. Hij stelt dat de westerse politiek een uiting van biopolitiek is, waarin politiek en het leven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, omdat de soevereine macht beschikt over het leven. De Europese en Maltese grenspolitiek kan ook worden gezien als een vorm van biopolitiek. De staat beschikt over absolute macht ten aanzien van de mobiliteit op haar territorium. Door de grens te verschuiven breidt zij haar macht zelfs uit. De staat uit zo haar macht om te beslissen over het leven van degene die haar territorium willen bereiken. Door het restrictieve migratiebeleid van de EU is het voor veel non-EU burgers vrijwel onmogelijk om Europa op een legale en veilige wijze binnen te reizen, omdat zij de vereiste reisdocumenten en visa niet kunnen bemachtigen. Er is voor hen dus geen andere manier om Europa te bereiken dan via de clandestiene weg. Migranten zijn zich bewust van het risico dat zij nemen, maar zien vaak geen andere uitweg. "Als ik moest kiezen tussen doodgaan op zee of in Libië blijven, dan zou ik kiezen voor doodgaan op zee, want als je dood bent voel je tenminste niets meer" vertelt Hassan¹⁵. In alle gesprekken over de grensoversteek per boot komt zowel de wil tot leven als de angst voor de dood steeds naar voren. Om Europa te bereiken hebben zij zich allemaal moeten blootstellen aan het risico op

---

¹⁵ Gesprek op 11 maart 2011

de dood. Op een avond loop ik met Suleiman¹⁶ over de boulevard van Sliema. We hebben die avond over zijn reis naar Europa gesproken. Als we zo langs de zee lopen valt het mij, na zijn verhaal gehoord te hebben, opeens op hoe pikdonker het is. Ik vraag Suleiman hoe de nachten op zee waren. "Ik was doodsbang" vertelt hij mij. "De kans dat ik dood zou gaan schatte ik in op 99%". Toch geeft hij aan dat hij de reis weer zou maken als het nodig was.

Jaarlijks sterven veel mensen tijdens hun poging tot het oversteken van de Europese grens. De Middellandse Zee is getransformeerd tot een begraafplaats voor de enkele honderden doden die vallen tijdens het oversteken van de grens naar Europa (Khosravi 2007). Op 14 mei 2011 meldt de lokale krant *Malta Today* dat '*up to 1,200 refugees missing at sea en route to Europe*'. Het dodental van 1.200 personen ten opzichte van de 12.000 die de Europese kust in de maanden na de 'Arabische Lente' wel bereikt hebben toont aan hoe gevaarlijk de grensoversteek over de Middellandse Zee is. Toch steken jaarlijks vele mensen deze grens over, bereid om het risico dat zij zullen sterven te aanvaarden. De Europese grenspolitiek kan worden gezien als een uiting van macht om bloot te stellen aan het risico om te sterven (Khosravi 2007: 330). Is de grenspolitiek zelfs een vorm van necropolitiek, als ultieme uiting van biopolitiek, waarin de staat niet alleen beschikt over het leven, maar ook over de dood?

In dit hoofdstuk ben ik ingegaan op de reconstructie van de grenzen van Malta en het verschuiven van de nationale grens tot een grensgebied op de Middellandse Zee. In dit grensgebied wordt de formele wet niet nageleefd, maar is het de informaliteit waarin wordt bepaald wat er met de migranten gebeurt. Op de Middellandse Zee worden migranten onderworpen aan de macht van de AFM. Deze uitzonderlijke maatregelen worden gelegitimeerd door de komst van 'bootvluchtelingen' als een noodsituatie te verbeelden, waardoor het mogelijk wordt om tijdelijk buiten de wet te handelen. Hiermee heb ik laten zien dat grenzen geconstrueerd worden. Dit is een proces dat aan voortdurende onderhandeling onderhevig is. Ik heb gesteld dat grenzen geen statische lijnen zijn, maar dat grenzen bewegen en daardoor meerder betekenissen kunnen hebben. Zo is de Maltese grens tegelijkertijd beschermend voor de Maltese samenleving en beperkend voor migranten als Hassan.

In het volgende hoofdstuk zal ik aantonen dat Malta met haar migratiebeleid ook grensgebieden creëert binnen haar territorium om sub-Sahara Afrikaanse migranten buiten de samenleving te houden. Het betreft een grensgebied in de vorm van detentiecentra en open

---

¹⁶ Gesprek op 13 februari 2011

centra. De grens wordt niet alleen naar buiten toe uitgebreid, maar ook naar binnen toe. Het is een voortzetting van de Maltese grenspolitiek op haar eigen territorium.

Hoofdstuk 3

De constructie van fysieke grenzen in Malta

3.1 Introductie

'Flee for you life and risk imprisonment without crime' staat er op een grote poster die op de deur hangt van het kantoor van *Jesuit Refugee Service* (JRS). Het is een van de lokale NGO's die zich inzet voor de rechten van migranten in Malta en met name strijdt tegen het detineren van asielzoekers. Als ik op 4 maart 2011 een gesprek heb met een medewerker van JRS Malta wordt mij verteld dat de detentiecentra op dat moment nagenoeg leeg zijn, omdat er in 2010 slechts één boot met migranten is aangekomen en in 2011 tot nu toe geen enkele boot. Maar door de situatie in Libië verwacht JRS dat er opnieuw veel boten zullen aankomen. De discussie ten aanzien van het detentiebeleid wordt eind maart opnieuw onder de aandacht gebracht in het publieke debat. De reactie van de regering is duidelijk: *'no changes to detention policy, Mifsud Bonnici tells Council of Europe'*. Zo luidt de kop van een artikel in de *Malta Today* op 28 maart 2011. Het betreft de reactie van minister Bonnici van binnenlandse zaken op de kritiek van de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa. Bonnici stelt dat: *"states have the right to limit the movement of those who enter their territory and this limitation does not in any manner imply any violation of fundamental human rights."*

Hoewel Malta en Europa sterk hebben ingezet op extra bewaking aan de grenzen komen er jaarlijks toch veel vluchtelingen op het eiland aan. Malta probeert deze vermeende crisis te beheersen door het detineren van alle 'bootvluchtelingen' die worden aangetroffen in de Maltese wateren. In afwachting op het besluit op hun asielaanvraag moeten zij in detentie verblijven voor een periode van maximaal 18 maanden.

In dit hoofdstuk zal ik beargumenteren dat met het detineren van 'bootvluchtelingen' een nieuwe grens wordt gecreëerd, die 'bootvluchtelingen' buiten de samenleving moet houden. Detentiecentra fungeren als een grensgebied dat binnen het Maltees territorium geconstrueerd wordt. Vervolgens zal ik in gaan op de open centra, die ook als grensgebied kunnen worden aangemerkt, omdat de open centra een fysieke scheiding vormen tussen migranten en de Maltese samenleving. Met het creëren van deze fysieke grenzen probeert Malta sub-Sahara Afrikaanse migranten buiten de samenleving te houden.

3.2 *"Detention is a necessity"*

Het paspoort kan worden gezien als symbool van de natie-staat. Het is een teken van insluiting. Het ontbreken van het juiste paspoort is een reden voor uitsluiting. Met behulp van het paspoort wordt aan de grenzen bepaald wie er wel en niet toestemming krijgt tot het oversteken van de grens. Ongedocumenteerde migranten worden als een bedreiging gezien, omdat zij zonder toestemming van de staat haar grenzen overschrijden. De vluchtelingen die per boot en zonder de vereiste documenten het land binnenreizen vormen een sterk visueel beeld van grensoverschrijders, die het Maltese grondgebied ongewenst binnenkomen. Khosravi (2007: 322) stelt dat *'illegal' border crossing challenges the sacred feature of the border rituals and symbols. It is seen as a criminal act deserving punishment'*. Het 'illegaal' oversteken van de grens tast de soevereiniteit van de staat aan en ondermijnt haar macht.

Vrijwel alle migranten die per boot naar Malta zijn gereisd worden gedetineerd. Daar verblijven zij in afwachting op de beslissing over hun juridische status. Binnen 24 uur na aankomst in Malta krijgen de gedetineerde migranten informatie over de asielpcedure en krijgen zij de mogelijkheid om een asielaanvraag in te dienen. De beslissing wordt doorgaans binnen zes maanden genomen, en dat is dan ook de gemiddelde periode dat migranten vast zitten in detentie. De reden voor het detineren wordt in het beleidsdocument *'Irregular Immigrants, Refugees and Integration'* als volgt omschreven:

'Although by landing in Malta without the necessary documentation and authorisation irregular immigrants are not considered to have committed a criminal offence, in the interest of national security and public order they are still kept in detention until their claim to their country of origin and other submissions are examined and verified' (Policy Document 2005: 11).

Het detineren van migranten zou dus niet gaan om het bestraffen van een criminele daad. Er vindt ook geen proces plaats voorafgaand aan de detentie. Daarom wordt er gesproken over administratieve detentie, omdat het een veiligheidsmaatregel betreft. De detentie vindt niet plaats in een gevangenis, maar in een *'closed reception centre'*. Toch wordt detentie door migranten wel als een gevangenis ervaren; zij worden opgesloten en mogen zich niet vrij bewegen. Er is geen contact mogelijk met de buitenwereld. Migranten worden gemiddeld zes maanden gedetineerd, maar volgens de wet mogen afgewezen asielzoekers maximaal achttien maanden worden gedetineerd. Uit onderzoek van JRS Malta (2010) onder gedetineerde migranten blijkt dat bijna 80% van hen aangeeft dat hun mentale gezondheid wordt aangetast

door hun verblijf in detentiecentra. Farhan¹⁷ vertelt over zijn verblijf (zes maanden) in detentie:

“Het was verschrikkelijk. Bij aankomst in Malta, een democratisch en welvarend land, had ik niet verwacht dat we zouden worden gedetineerd. Het was net een gevangenis. Ik heb mensen gek zien worden”.

Volgens de minister van binnenlandse zaken is “*detention a necessity*”. Tijdens een openbaar debat¹⁸ verdedigt hij het detentiebeleid. Hij gebruikt daarvoor het argument dat Malta zich in een noodsituatie bevindt. Ten eerste komen migranten op grote schaal en op ongecontroleerde wijze binnen. Malta, als klein eiland, kan deze hoeveelheid mensen niet aan. Ten tweede arriveren voornamelijk migranten uit conflictgebieden. Zij beschikken niet over een identiteitsdocument. In het belang van de nationale veiligheid worden migranten daarom gedetineerd, totdat is hun identiteit bekend is. Ook een medewerker van de overheid¹⁹ stelt tijdens een interview dat de migratiecrisis naast een humanitair probleem tevens een “*security issue*” is. Doordat de meeste vluchtelingen zonder identiteitsdocumenten aankomen is het onbekend wie er binnenkomen. De meeste vluchtelingen komen uit conflictgebieden en hebben mogelijk deelgenomen aan een gewapende strijd. Het is daarom in het belang van de nationale orde en veiligheid dat de grenzen van het Maltese territorium bewaakt worden.

Naast het idee dat detentie noodzakelijk zou zijn in het belang van de nationale veiligheid, wordt het ook ingezet als een middel tot afschrikking voor toekomstige migranten (Mainwaring 2011). Detentie is dus zowel een middel tot controle, als een middel ter repressie van potentiële migranten.

Security is een belangrijke term die door de politiek wordt gebruikt in de retoriek ten aanzien van het migratieprobleem. De regering zegt in het belang van de nationale veiligheid te handelen en probeert haar burgers zo gerust te stellen. Ook wordt er in de politiek en in de media steeds gesproken over 'illegale immigranten' die de Maltese kusten bereiken en niet over asielzoekers, hoewel vrijwel alle 'bootvluchtelingen' een asielaanvraag indienen. Na vrijlating uit detentie wordt er vaak nog steeds gesproken over 'illegale immigranten' hoewel

---

¹⁷ Gesprek op 11 april 2011

¹⁸ Debat: ‘dealing with the Libya migration crisis’ tussen Jon Hoiseater (head UNHCR Malta), Michael Falzon (spokesman immigration, labour party) en Carmelo Mifsud Bonnici (minister of Home Affairs, national party) op 27 april 2011

¹⁹ Interview op 28 april 2011

de meeste van hen beschikken over een juridische status. Door de termen *security* en 'illegale immigranten' steeds te gebruiken in het vertoog ten aanzien van 'bootvluchtelingen', worden deze termen aan elkaar gekoppeld. Dit heeft tot gevolg dat migranten gereduceerd worden tot de categorie 'illegale immigranten' en dat zij gecriminaliseerd worden. Ook door hen te detineren worden zij verbeeld als crimineel. Het wekt de indruk dat zij een potentieel gevaar zijn. Ter bescherming van het nationale belang en de publieke orde is het acceptabel dat 'illegale immigranten' langdurig gedetineerd worden. Sociale normen die normaal gesproken niet acceptabel zijn worden getolereerd door de komst van zoveel migranten als crisis te benaderen. Door een 'staat van uitzondering' (Agamben 2002) uit te roepen, kunnen de algemeen geldende normen tijdelijk worden opgeschort. Het opsluiten van migranten zonder voorafgaand juridisch proces, iets wat normaal gesproken onacceptabel is, wordt nu getolereerd. Het wordt zelfs als noodzakelijk geacht om de vermeende crisis te bestrijden. De macht van de staat, die zichtbaar en tastbaar is door onder andere de militaire controles aan de grens, is ook zichtbaar op het territorium van de staat in de vorm van het detineren van ongedocumenteerde migranten. De staat kan zo laten zien dat zij de macht heeft over haar territorium, dat haar soevereiniteit niet wordt aangetast en dat zij de crisissituatie beheerst. Ook het detentiebeleid is een uiting van biopolitiek, waarin de staat beschikt over absolute macht ten aanzien van de mobiliteit van mensen. Het detineren van 'bootvluchtelingen' laat zien dat de Maltese staat uiteindelijk beslist wie er op haar territorium wordt toegelaten. Dit wordt zelfs letterlijk gezegd door de minister van binnenlandse zaken, zoals hierboven is geciteerd uit het krantenbericht van 28 maart 2011 uit de *Malta Today*. Het detentiebeleid wordt, net als de grenscontroles op zee, gelegitimeerd door de komst van bootvluchtelingen te verbeelden als een crisis en een noodsituatie.

'Illegale migratie' wordt door de Maltese overheid ook gezien als een veiligheidsprobleem, door de betrokkenheid van mensensmokkelaars. De strijd die Malta aangaat tegen 'illegale migratie' is niet alleen ter bescherming van het nationale belang, maar ook een strijd tegen mensensmokkelaars:

'The exploitation of thousands of people, who are often exposed to life-threatening conditions during their trip in small open boats across the Mediterranean, has to be immediately curtailed' (Policy Document 2005: 7).

Een van de oplossingen in de strijd tegen mensensmokkelaars zou het verscherpen van de grenscontroles zijn. Dit zou ook de repressieve grenscontroles legitimeren. Malta legt de schuld voor de levensgevaarlijke reis bij de mensensmokkelaars, terwijl de Maltese en

Europese grenspolitiek ongewenste migranten proberen buiten houden door restrictief beleid en scherpe grenscontroles, waardoor migranten en vluchtelingen zich gedwongen voelen om de gevaarlijke reis te ondernemen.

De situatie omtrent 'bootvluchtelingen' wordt in een context van illegaliteit en criminaliteit geplaatst, waardoor de migranten met wantrouwen worden bekeken. Er wordt onderscheid gemaakt tussen 'echte' vluchtelingen en migranten die om andere redenen naar Europa zijn gereisd, bijvoorbeeld voor werk of een beter leven. Met de retoriek over *security* en 'illegale immigranten' wordt er angst gezaaid in de samenleving. Deze angst lijkt bewust te worden gezaaid door de politiek om een 'staat van uitzondering' uit te kunnen roepen. Frank Furedi (2005) duidt dit fenomeen als *'the politics of fear'*. Daarmee doelt hij op bewuste politisering van angst door de politiek om gehoord te worden. *'Politics of fear'* onthefte politici om te moeten zeggen waar zij precies voor staan, door in te spelen op gevoelens van angst en onveiligheid. Zowel de regering als de oppositie is van mening dat Malta zich in een crisis bevindt en dat het eiland de toestroom van zoveel vluchtelingen niet aankan. Politieke debatten gaan nauwelijks verder dan deze concludering. Het inzetten van de *'politics of fear'* draagt bij aan het legitimeren van verscherpte grenscontroles. De angst die gezaaid wordt verklaart waarom veiligheidsmaatregelen genomen moeten worden, die mogelijk ten koste gaan van de mensenrechten. Door de situatie als noodsituatie te presenteren mogen er uitzonderlijke middelen worden gebruikt om de crisis te kunnen beheersen. Het detineren van mensen die volgens het VN vluchtelingenverdrag recht hebben op het zoeken van bescherming is een van die middelen. *'Precisely the effort to deny that the detention centre is a prison expresses the exceptional status of the detention centre'* (Schinkel 2009: 793). Maar wat als die 'staat van uitzondering' regel wordt (Fassin 2005)? Het is algemeen beleid dat 'illegale migranten' gedetineerd worden. Het wordt door een groot deel van de samenleving geaccepteerd. De retoriek over *'security'* heeft tot gevolg dat ook vanuit de samenleving wordt verondersteld dat migranten een bedreiging zijn.

Malta heeft al sinds 2002 te maken met de komst van 'bootvluchtelingen'. In al die jaren is er nauwelijks iets veranderd. Is het gelegitimeerd om nog steeds te spreken in termen van crisis en noodsituatie? In de volgende paragrafen zal ik beargumenteren dat Malta nauwelijks investeert in de opvang van sub-Sahara Afrikaanse migranten in de samenleving. Tenten en vervallen gebouwen die als noodoplossing werden ingezet zijn getransformeerd tot permanente woningen voor zo'n 3.000 migranten. Net als de detentiecentra fungeren de open

centra ook als grensgebied. Door migranten te huisvesten in opvangcentra aan de randen van de samenleving wordt er een fysieke scheiding gecreëerd tussen sub-Sahara Afrikaanse migranten en de Maltese samenleving. Zo wordt het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' in stand gehouden en worden migranten uitgesloten van (volledige) deelname aan de samenleving.

3.3 De open centra

Na vrijlating uit detentie worden migranten overgeplaatst naar open centra. De overheidsinstantie AWAS (*Agency for the Welfare of Asylum Seekers*) is verantwoordelijk voor de open centra en houdt zich bezig met de plaatsing van migranten in de centra. Volgens een medewerker van AWAS²⁰ zijn de open centra bedoeld als tijdelijk huisvesting, ter overgang van de gesloten centra naar zelfstandige woonruimte, ter afwachting op *resettlement* of terugkeer naar het land van herkomst (zie ook Policy Document 2005: 23). De open centra voorzien officieel in tijdelijke opvang voor migranten. En hoewel de centra nog steeds als tijdelijk worden beschouwd, hebben zij een permanent karakter gekregen. Daardoor houden de centra migranten in een liminale positie. Zij wachten op het verlaten van het centrum, maar zien in de nabije toekomst weinig mogelijkheden om de centra daadwerkelijk te verlaten. In de *Times of Malta* van 14 maart 2010 worden open centra vergeleken met '*giant care parks*'. Een afgevaardigde van de UNHCR zegt naar aanleiding van zijn bezoek aan Malta tegen een journalist van de *Times*: "*It's not the conditions as such, but the fact that nothing happens. (...) It's like people are being put there, in isolation, and they are waiting for something to happen, that is, that they can leave*".

Marsa open centrum is een van de open centra voor migranten in Malta. Het centrum is gehuisvest in een oud schoolgebouw op het industrieterrein van het dorp Marsa. De eerste keer dat ik het centrum bezoek overvalt me een sterke geur die ik niet direct thuis kan brengen. Ik vermoed dat het kanaal met onnatuurlijk grijs water de oorzaak is. Het blijkt het afvalwaterkanaal te zijn van het industrieterrein, dat vlak langs het open centrum stroomt. Volgens mijn informant Ali, die onderhoudsmonteur is, is het voormalige schoolgebouw aangetast door het afvalwater. Dat was de reden waarom de school destijds zijn deuren sloot. Ali vertelt me dat het gebouw in verval staat verkeert en een gevaarlijke plek is om zoveel mensen te huisvesten. Toch zijn er in al die jaren nauwelijks onderhoudswerkzaamheden verricht. Waarschijnlijk omdat het een tijdelijke opvangplek betreft. Althans, dat was het idee

---

²⁰ Interview op 13 april 2011

en lijkt nog steeds de overtuiging te zijn van veel politici. Toch wonen veel migranten al jaren in Marsa open centrum, omdat het voor hen om verschillende redenen niet mogelijk is zelfstandige huisvesting te vinden. Het overbevolkte schoolgebouw is de plek waar ongeveer 700 mensen hun dagelijks leven doorbrengen. Voormalige klaslokalen staan nu vol met stapelbedden, waar 30 tot 40 mensen slapen. In dezelfde vertrekken moet er worden gekookt op gaspitjes die tussen de bedden staan en aangesloten zijn op gasflessen. Er is geen stromend water in de slaapvertrekken. Buiten, op kniehoogte, zijn kranen met alleen koud water. Daar moet water vandaan gehaald worden om bijvoorbeeld de afwas te doen, maar ook om hun kleren te wassen, er zijn geen wasmachines. Ook de sanitaire voorzieningen zijn slecht, wc's zijn regelmatig verstopt.

De meeste open centra in Malta bevinden zich op afgelegen plekken aan de randen van het eiland. Marsa open centrum bevindt zich midden op een industrieterrein tussen scheepswrakken en een afvalwaterkanaal. In de open centra worden migranten fysiek aan de randen van de samenleving geplaatst. Deze ruimtelijke scheiding staat symbool voor de marginale positie die migranten in Malta hebben. De open centra benadrukken de verschillen tussen de Maltese samenleving en migranten. De ruimtelijke scheiding tussen migranten en Maltezen symboliseert de sociale segregatie tussen beide groepen. Agier (2008: 40) omschrijft vluchtelingenkampen als *'a place of waiting apart from society'*. Het is vrijwel onmogelijk om in de context van opvangcentra te integreren in de Maltese samenleving. Door de open centra en de samenleving worden migranten zowel ingesloten als uitgesloten. Ingesloten, omdat zij inmiddels legaal op het eiland verblijven en zich vrij mogen bewegen in de samenleving. Uitgesloten, omdat zij vanuit de open centra niet (volledig) kunnen deelnemen aan die samenleving. Daardoor worden zij in een uitzonderlijke positie geplaatst (Khosravi 2010: 70). Deze situatie wordt door de overheid in stand gehouden. Ten eerste door de levensomstandigheden in de open centra minimaal te houden. De plekken waar de open centra gehuisvest zijn, een vervallen school en een tentenkamp, bevinden zich in slechte staat. Ten tweede door de bewoners te ontmoedigen om de open centra te verlaten. Migrantenvrijen ontvangen alleen een maandelijkse toelage als zij in een open centrum wonen. Driemaal per week moeten migranten hun handtekening plaatsen in het centrum waar zij wonen om de maandelijkse toelage te kunnen ontvangen. Per keer dat zij niet tekenen gaat er 20 euro van hun toelage af. Als een persoon een maand lang niet heeft getekend wordt zijn toelage stopgezet. Deze regel bindt migranten aan de open centra, tenzij zij voldoende verdienen om zelf in levensonderhoud te kunnen voorzien. Maar als migranten het open centrum eenmaal

verlaten hebben, is het voor hen niet meer mogelijk om terug te keren. Alleen mensen met een stabiel inkomen kunnen het dus riskeren om het open centrum te verlaten voor zelfstandige woonruimte, anders is het een groot risico. Het probleem is dat de meeste migranten geen vaste baan hebben, maar veelal werken op oproepbasis. Dit is voor veel mensen de reden dat zij gebonden zijn aan een open centrum²¹. Toch zijn er ook mensen die er om andere redenen voor kiezen om in de open centra te blijven wonen. *"It is not only about the money, it is about the people too"* vertelt een bewoner²² van Balzan open centrum. Voor hem is het centrum een veilige plek, waar altijd wel een bekende is om mee te praten.

Als gevolg van het beleid zijn veel migranten op elkaar of op liefdadigheidsorganisaties aangewezen. Zo bieden Osman en zijn huisgenoot onderdak aan een vriend die lange tijd zonder werk zat en daardoor de huur voor zijn appartement niet meer kon betalen. Hassan, die arbeidsongeschikt is en met 80 euro moet rondkomen, krijgt geregeld wat geld van vrienden. Van de kerk kreeg hij geld om schoenen te kunnen kopen. En sommige NGO's zamelen tweedehands kleding en dekens in om uit te delen in de open centra. Het leven in de open centra is enkel gericht op overleven. Armoede en de marginale positie die migranten hebben maakt het moeilijk om een bestaan op te bouwen.

3.4   *"It is very dangerous here"*

Het open centrum in Hal Far bestaat uit een tentenkamp, in het zuiden van het eiland in een afgelegen gebied. Er gaat maar een keer per uur een bus van en naar Valletta, de hoofdstad, waardoor het centrum lastig te bereiken is. Op de dag dat ik Hal Far wil bezoeken moet ik bijna een uur wachten in de stromende regen, omdat ik de bus net had gemist. Als ik in de volgende bus een kaartje koop naar Hal Far kijkt de buschauffeur me bedenkelijk aan, maar geeft me zonder iets te zeggen een kaartje. Als ik na een busrit van ongeveer een uur uitstap voor de *'tent village'* samen met een tiental Afrikaanse migranten roept de buschauffeur mij terug. *"Are you sure you want to go there? It is very dangerous!"* De afgelegen plekken waar de open centra zijn gehuisvest geven een angstaanjagend beeld weer. Doordat de plekken waar migranten wonen als gevaarlijk worden ervaren, worden deze gevoelens ook gekoppeld aan migranten zelf. De angst voor migranten die wordt gezaaid door de media en de politiek om het detentiebeleid te rechtvaardigen hebben zijn weerslag op hoe de open centra worden ervaren. Door processen van *otherness* worden sub-Sahara Afrikaanse migranten structureel

---

²¹ Zie ook 'A report on a pilot study on destitution amongst the migrant community in Malta, JRS Malta (2010)

²² Gesprek op 4 april 2011

als de Ander verbeeld. Ook al bevinden migranten zich na vrijlating uit detentie legaal op het eiland, zij zijn nog steeds de ongewenste vreemdelingen. De angst is niet verdwenen. Doordat de open centra zich op afgelegen plekken bevinden is er weinig contact tussen migranten en Maltezen. Daardoor wordt het negatieve beeld ten aanzien van de Ander in stand gehouden. De identiteit die migranten opgelegd hebben gekregen is gekoppeld aan de plek waar zij wonen. Het houdt het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' dat gekoppeld is aan 'hier' en 'daar' in stand. Niet alleen op natie-staat niveau heeft iedereen zijn eigen plek, ook binnen het territorium van een staat speelt dit een rol.

De grens die te onderscheiden is tussen de open centra en de samenleving heeft een stratificerend effect. Het reduceert de bewoners van de centra tot de categorie vluchtelingen. Het gevolg daarvan is dat *'refugeeness'* een manier van zijn wordt (Khosravi 2010: 70). Het leven van de bewoners vindt plaats in een context van *'refugeeness'*. Het open centrum, opvangkamp voor vluchtelingen, is de plek waar zij hun dagelijkse leven doorbrengen. De grens weerhoudt hen ervan om uit die context van *'refugeeness'* te komen en om volledig deel te nemen aan de samenleving. De open centra kunnen worden gezien als *non-places* (Auge 1995). *Non-places* zijn plekken waar mensen onderweg zijn en waar zij worden ontbloot van hun identiteit. Zij worden gereduceerd tot een bepaalde categorie, zoals passagiers op een vliegveld, consumenten in een supermarkt. In de open centra worden bewoners gereduceerd tot de categorie vluchteling, die tijdelijke verblijven in de centra tot zij een betere plek vinden om te wonen.

Toch is de grens tussen de open centra en de Maltese samenleving niet alleen een beperkende grens, die migranten ervan weerhoudt om een leven op te bouwen in de samenleving. In de volgende paragraaf zal ik laten zien hoe de grens tevens een beschermende betekenis kan krijgen, door het inzetten van *placemaking* strategieën.

3.5 "Marsa was like an African village"

Het is zondagmiddag als Mustafa en ik wat gaan drinken in het Soedanese restaurant. Het is er zoals elk weekend bomvol. We wringen ons door de mensen heen naar het keukentje. "Two karkade²³". In de zak van zijn oversized broek zoekt Mustafa naar een muntje van een euro. De jonge, Ethiopische vrouw in het keukentje doet een flinke schep suiker in twee plastic bekertjes die voor haar op het aanrecht staan. Ze schenkt er donkerrode siroop bij en giet de

---

²³ Hibiscus thee

bekertjes daarna vol met kokendheet water uit een grote ketel die voortdurend op het gasfornuis staat te pruttelen. Ondertussen wordt er op het raampje geklopt. De vrouw schuift het raampje open. 'Shisha²⁴?' roept een jongen vanaf de gele, stoffen bank die buiten op het met golfplaten overdekte binnenplaatsje staat. Hij overhandigt wat geld door het raampje, waarna de vrouw een kooltje op een van de brandende gaspitten legt. Op de houten buffetkast staan een stuk of tien shisha's alvast klaar voor gebruik. Aan de zijkant van de buffetkast hangen de slangen. De vrouw pakt een shisha uit de kast en geeft deze door het raampje aan de jongen die zojuist om de shisha had gevraagd. Met ieder een bekertje karkade in onze handen verlaten Mustafa en ik de inmiddels volle keuken en zoeken wij een plekje in het restaurant. In de zoete walm van de shisha's nippen we van onze karkade.

Het Soedanese restaurant bevindt zich in Marsa open centrum. Het is gehuisvest in een oude loods. Aan de ene kant van het restaurant staan diverse oude banken en stoelen in rijen achter elkaar opgesteld voor twee televisies. Een van de televisies staat stevast op de Arabische nieuwszender Al Jazeera afgesteld. Alle stoelen en banken zijn bezet, maar lang niet iedereen volgt het nieuws. De meeste mannen zijn met elkaar aan het praten of drinken al peinzend een kopje koffie. In het midden van de loods, voor het keukentje, staat een biljarttafel. Twee mannen zijn aan het biljarten, aangemoedigd door een tiental supporters die rondom de biljarttafel staan. In de andere hoek van het restaurant klinken luide stemmen. Een groep mannen is aan het kaarten. Ook zij hebben een flink aantal supporters om zich heen staan die zich luid met het spel bemoeien.

Het Soedanese restaurant is niet het enige restaurant in Marsa open centrum. Er is ook een Somalisch en een Ethiopisch restaurant. Daarnaast zijn er enkele winkels, een kapper en een moskee. Toen het open centrum in 2004 werd opgericht was het beleid van de toenmalige manager gericht op het stimuleren van dergelijke ondernemingen. Iedere bewoner met een ondernemingsplan kreeg ruimte voor het opzetten van een winkel of restaurant. Door dergelijke activiteiten te stimuleren hoopte de manager dat de bewoners iets te doen zouden hebben, dat het leven in een open centrum meer zou zijn dan enkel overleven. Met de aantreding van het huidige management²⁵ in 2008 is de koers gewijzigd. Marsa was "like an African village" en dat zou de integratie in de Maltese samenleving in de weg zitten. De manager is van mening dat Marsa in de toekomst weer puur een "reception centre" moet zijn.

---

²⁴ Waterpijp

²⁵ Interview met de manager van Marsa open centrum op 15 februari 2011

Om die reden worden de winkels en restaurants langzamerhand gesloten.

Marsa open centrum heeft door het openen van winkels en restaurant een heel andere betekenis gekregen dan waarvoor het in eerste instantie is opgezet. De afgebakende ruimte die bedoeld was voor migranten om te kunnen overleven is gebruikt om een eigen plek te creëren. Daardoor is het centrum een van de belangrijkste ontmoetingsplekken geworden voor migranten in Malta. Op zondagmiddag zit het Soedanese restaurant vol met bezoekers, voornamelijk migranten die zelfstandige woonruimte huren, maar in het weekend naar Marsa gaan om mensen te ontmoeten en om boodschappen te doen. Processen van territorialisering hebben ervoor gezorgd dat Marsa open centrum een '*African village*' is geworden, waar migranten zich thuis voelen. Door middel van *placemaking* strategieën heeft Marsa een nieuwe betekenis gekregen en is het open centrum getransformeerd van *non-place* tot een *place*. Het is een plek geworden waar mensen werken of op bezoek komen om *karkade* te drinken. Een plek waar vrienden elkaar ontmoeten en waar je producten kan kopen uit het land van herkomst. De grens die bedoeld was voor uitsluiting van sub-Sahara Afrikaanse migranten en daardoor een beperkende functie vervulde voor migranten bij het opbouwen van een leven in Malta heeft nu tevens een beschermende functie gekregen. Door gebruik te maken van *placemaking* strategieën is Marsa nu ook een plek geworden die een economische of sociale betekenis voor migranten vervult. Het laat de duale betekenis van grenzen zien, die tegelijkertijd een beperkende als een beschermende functie kunnen hebben.

Schneekloth en Shibley (1995: 2) stellen dat '*acts of placemaking can be significant acts of empowerment*'. Met het inzetten van *placemaking* strategieën tonen migranten *agency* bij het reconstrueren van de grens. Het laat zien dat de grens tussen de open centra en de samenleving niet alleen wordt gedefinieerd door de staat, maar dat de migranten ook deelnemen aan het constructieproces, door een eigen betekenis te geven aan Marsa open centrum. Daardoor lijkt Marsa open centrum voor buitenstaanders een '*African village*'. En hoewel het open centrum wel enkele uiterlijke kenmerken vertoont van een dorp zal het nooit de status van een dorp bereiken en zal het ook nooit als zodanig functioneren. Het centrum voorziet veel migranten in hun economische of sociale behoeften, toch is het de inactiviteit dat het dagelijks leven in het centrum domineert (Agier 2008). Ongeveer de helft van de bewoners heeft geen baan en weinig perspectief op een leven buiten de open centra.

3.6 Reconstructie van de grens

Migranten zijn in beperkte mate actoren bij het (her)definiëren van de grens tussen de open centra en de samenleving. Uiteindelijk bepaalt het management of de overheid (als geldschieter) wat er in het centrum gebeurt. Agier (2008: 70) stelt dat *'the refugee camps are not exactly zones without law, rather zones with exceptional rights and powers, in which everything is possible for those in control'*. Het is de staat die de uiteindelijke macht over de centra heeft. Dat wordt duidelijk door te kijken naar de bewaking aan de ingang van de centra. Alle open centra bevinden zich namelijk achter gesloten muren en hekken en de toegang wordt 24 uur per dag bewaakt. Bewoners van de centra zijn vrij om in- en uit te lopen, maar voor bezoekers gelden andere regels. De centra zijn dus tegelijkertijd niet open en niet gesloten. In Marsa wordt de toegang pas sinds januari 2011 bewaakt. Daarvoor mochten zowel bewoners als bezoekers vrij in- en uitlopen. Maar volgens de huidige manager was die situatie niet houdbaar meer. Marsa was overbevolkt, omdat er ook veel mensen verbleven die er officieel niet woonden. Daarom is de verantwoordelijke NGO in januari overgegaan op het controleren van de toegang. Bewoners hebben een bewonerspas en gaan via de bewonersingang naar binnen. Bezoekers melden zich bij de bezoekersingang. Daar geven zij hun identiteitskaart af in ruil voor een bezoekerspas. Voor negen uur 's avonds moeten de bezoekers Marsa verlaten. Zij ruilen hun bezoekerspas dan weer om voor hun identiteitskaart. De controle aan de poort wordt uitgevoerd door bewakers van de *Detention Service*. Dit zijn voornamelijk gepensioneerde werknemers van het leger, de *Armed Forces of Malta*. De rituelen aan de poort zijn belangrijk, zonder identiteitsbewijs wordt niemand toegelaten in de centra. De rituelen maken de grens zichtbaar en tonen de overgang van de samenleving naar het open centrum. De toegangscontrole is een instrument voor de staat om macht te blijven uitoefenen over de mobiliteit van migranten.

Door de toegangscontrole behoudt de staat haar macht over de centra en houdt zij de scheiding tussen migranten en de Maltese samenleving onder controle. Sub-Sahara Afrikaanse migranten worden niet alleen buiten de samenleving geplaatst. De samenleving wordt ook buiten de open centra gehouden door de bewaking aan de poort. *"They want to hide the camps"* zegt Farhan over de ingevoerde toegangscontrole in Marsa open centrum. Hij is ervan overtuigd dat de toegangspoort dient om buitenstaanders, zoals journalisten, buiten te houden. Doordat de open centra weggestopt zijn op industrieterreinen of zich bevinden op afgelegen plekken aan de randen van het eiland hebben de meeste Maltezen en toeristen geen idee van de levens die zich afspelen op deze plekken. De open centra kunnen daardoor worden gezien als grensgebieden, die als 'staat van uitzondering' (Agamben 2002) zijn

aangemerkt en waar de bewoners onderworpen zijn aan de macht en de regels van de staat.

Diverse grenzen weerhouden sub-Sahara Afrikaanse migranten ervan om deel te nemen aan de Maltese samenleving. De staat creëert verschillende fysieke grenzen om migranten te weren door grensgebieden te creëren, die buiten de algemeen geldende normen vallen. Door de situatie als een crisis te beschouwen wordt een 'staat van uitzondering' uitgeroepen. Dit maakt het creëren van grensgebieden mogelijk. Deze grensgebieden vallen buiten de normale wetgeving, waardoor migranten worden onderworpen aan de willekeur van de machthebbers over dat grensgebied. Die macht uit zich vooral in het beperken van de mobiliteit van de migranten. In dit hoofdstuk zijn de open centra en de detentiecentra aan bod gekomen als grensgebieden, net zoals in het vorige hoofdstuk de Middellandse Zee aangewezen is als grensgebied.

Naast deze fysieke grensgebieden hebben migranten ook te maken met symbolische grenzen en grensgebieden die hen ervan weerhouden een leven op te bouwen in Malta. Het volgende hoofdstuk richt zich op de symbolische grenzen.

Hoofdstuk 4

De constructie van symbolische grenzen in Malta

4.1 Het verhaal van Ibrahim

In juli 2005 kwam Ibrahim per boot aan in Malta. Na verblijf in detentie werd hij overgeplaatst naar Hal Far 'tent village'. Toen hij werk in de bouw had gevonden is hij verhuisd naar een zelfstandig appartement, dat hij huurt met twee vrienden. Het was lastig om een appartement te vinden. "I don't rent the place to foreigners" kregen zij soms te horen. Ook op zijn werk in de bouw moest Ibrahim strijden voor zijn salaris. Ibrahim was destijds een uitgeprocedeerde asielzoeker zonder status en werkte illegaal in de bouw. Zijn salaris was de helft van het salaris dat zijn Maltese collega's ontvingen. Toen Ibrahim in een hotel kon werken aarzelde hij geen moment om het zware, onderbetaalde werk in de bouw achter zich te laten. Maar ook in het hotel krijgt hij niet genoeg betaald. Ibrahim besluit om voor zichzelf te beginnen als elektricien, het werk waarvoor hij is opgeleid in Ivoorkust en waarin hij enkele jaren ervaring heeft. Zijn diploma wordt echter niet erkend in Malta, waardoor hij zich opnieuw zou moeten laten scholen. Maar dat is onbetaalbaar, omdat hij geen verblijfstatus heeft in Malta mag hij geen gratis onderwijs volgen. Ibrahim werkt nu af en toe illegaal als elektricien. Zo kan hij de huur van zijn appartement betalen en in levensonderhoud voorzien. In oktober 2010 kaart hij samen met andere Ivorianen hun asielzaak opnieuw aan bij de Refugee Commissioner. De situatie in Ivoorkust is verslechterd, waardoor Ivorianen niet (meer) uitgezet kunnen worden. Ibrahim is dan al ruim vijf jaar in Malta zonder verblijfsstatus.

Het verhaal van Ibrahim laat zien dat hij na het oversteken van diverse fysieke grenzen die in de vorige hoofdstukken aan bod zijn gekomen opnieuw grenzen tegenkomt die hem beperken bij het opbouwen van een leven in Malta. Deze keer zijn het symbolische grenzen in de vorm van racisme of het ontbreken van een juridische status. Deze symbolische grenzen zijn overal in de samenleving te vinden.

In de vorige hoofdstukken heb ik beargumenteerd dat Malta diverse grenzen, zowel buiten als binnen haar territorium, heeft gecreëerd om sub-Sahara Afrikaanse migranten te weren. Het detineren van migranten en de manier waarop zij verbeeld worden in de media en politiek reduceert hen tot 'illegale vreemdelingen'. Dit beeld zet zich voort door migranten te huisvesten onder slechte omstandigheden aan de randen van het eiland. Zo blijven zij de

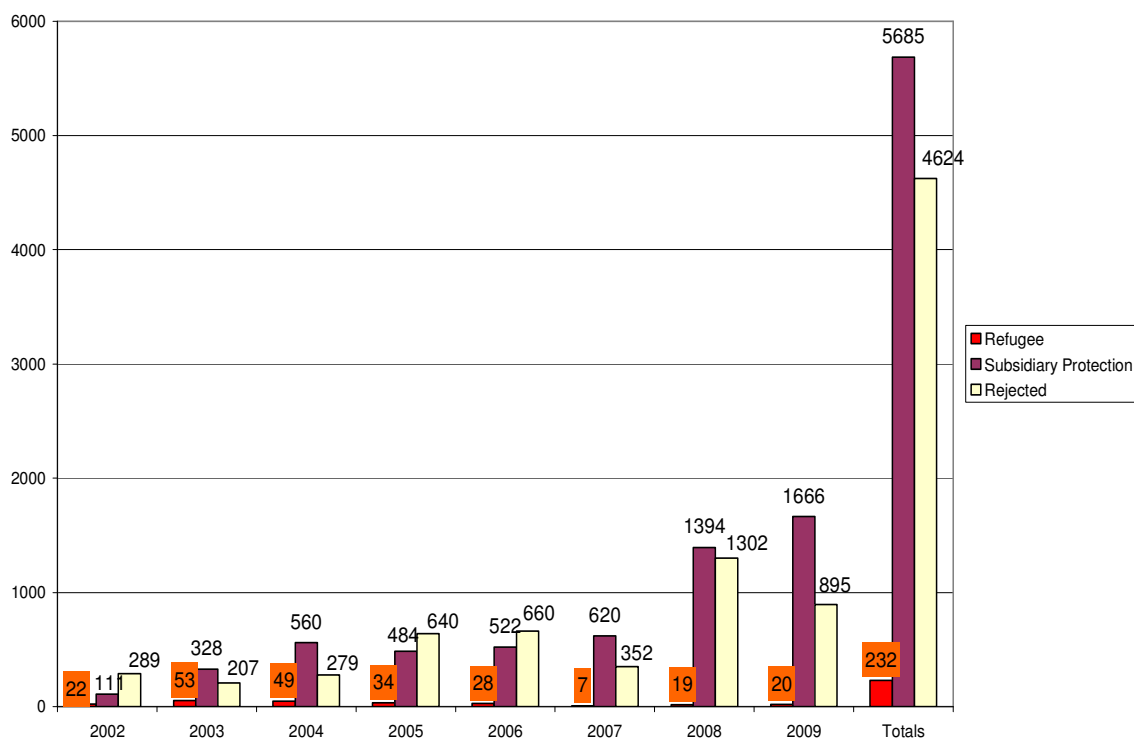

ongewenste Ander en worden zij uitgesloten van (volledige) deelname aan de samenleving. In dit hoofdstuk zullen symbolische grenzen aan bod komen, die migranten uitsluiten van deelname aan de samenleving. Door het verlenen van voornamelijk tijdelijke verblijfsstatussen bevinden migranten zich in een liminale positie en blijven zij vreemdelingen.

4.2 Subsidiare bescherming

De *Refugee Commission* is de overheidsinstelling die de beslissingen op asielaanvragen neemt. Het kantoor is gehuisvest in een oud fort in de stadsmuren van de hoofdstad Valletta. De plek waar de beslissingen genomen worden kan worden gezien als een metafoor voor de grenspolitiek van Malta, die gericht is op het weren van ongewenste vreemdelingen. De *Refugee Commission* verleent voornamelijk tijdelijke verblijfsvergunningen in de vorm van subsidiare bescherming, die elk jaar verlengd moet worden. Elk jaar wordt opnieuw beslist door de staat of de situatie in het land van herkomst veilig genoeg is, zodat de migrant eventueel teruggestuurd kan worden. De officiële vluchtelingenstatus, die meer permanent van aard is en waaraan meer burgerrechten zijn gekoppeld, wordt nauwelijks verleend (zie figuur 1).

Figuur 1: Level of protection 2002-2009 (Statistics bases on number of cases not on number of persons).

Bron: *Office of the Refugee Commissioner, maart 2010*

Volgens Cetta Mainwaring (2011) verleent Malta liever subsidiaire bescherming dan de vluchtelingenstatus, omdat de eerste een tijdelijke verblijfsvergunning is terwijl de laatste een permanente status is. Malta benadrukt vaak dat zij relatief veel asielaanvragen beantwoordt met een vorm van bescherming. Dit betreft dus vooral tijdelijke bescherming. Op het geven van de vluchtelingenstatus scoort Malta na Griekenland als laagst binnen de gehele EU (Mainwaring 2011: 14). Het verlenen van voornamelijk tijdelijke bescherming versterkt het idee dat Malta de situatie als een tijdelijke crisis beschouwt. Subsidiaire bescherming biedt geen perspectief op permanent verblijf in Malta en geeft aan dat terugkeer te verwachten is boven langdurig verblijf in Malta, hoewel terugkeer in de praktijk vaak onmogelijk blijkt. Het gevolg van het verlenen van voornamelijk tijdelijke bescherming is dat migranten in onzekerheid verkeren over hun toekomst. Zij leiden een leven in een liminale positie en kunnen niet voorspellen wat hun juridische status over een jaar zal zijn en of zij dan nog steeds in Malta mogen (of moeten) blijven. Daardoor bevinden zij zich in een juridisch niemandsland. Doordat de situatie als een tijdelijke crisis wordt beschouwd is er ook nauwelijks geschreven beleid ten aanzien van duurzame oplossingen. Er is slechts één beleidsdocument dat dateert uit 2005, waarin weinig wordt geschreven ten aanzien van duurzame integratie in Malta. Een medewerker van de UNHCR²⁶ vertelt mij tijdens een interview over zijn werkzaamheden als *durable solutions assistant*. Dat houdt in dat hij zich vooral bezighoudt met interviews voor *resettlement* van migranten naar de Verenigde Staten. Duurzame oplossingen voor de vermeende migratiecrisis worden dus gezocht in het hervestigen van migranten in andere landen. Zo blijft het idee bestaan dat het een tijdelijke situatie is, omdat de migranten uiteindelijk ergens anders worden hergevestigd.

Het verlenen van voornamelijk tijdelijke verblijfsstatussen is een tastbare vorm van ‘*social closure*’ (Wimmer 2002). Sub-Sahara Afrikaanse migranten worden niet erkend als burgers van de Maltese samenleving en worden als zodanig uitgesloten. Er wordt opnieuw een grens getrokken tussen wie als Maltese burger wordt erkend en wie slechts tijdelijk mag verblijven in Malta. De Maltese staat voelt zich vanuit moreel oogpunt verplicht om vluchtelingen op te nemen. Dit betreft alleen tijdelijke opvang, zodra het mogelijk is moeten vluchtelingen weer terugkeren naar hun land van herkomst. Deze benadering heeft tot gevolg dat migranten nog steeds als vreemdeling worden gezien. Zij mogen wel verblijven op het eiland, maar zij

---

²⁶ Interview op 21 februari 2011

maken geen volledige aanspraak op de burgerrechten die Maltese burgers wel hebben. Daardoor bevinden zij zich op de grens tussen in- en uitsluiting. Het toont de macht van de staat over haar territorium door te kunnen beslissen of een vluchtelingenstatus wel of niet wordt verleend. Migranten bevinden zich opnieuw in een grensgebied, waarbij hun juridische status afhangt van de beslissingen van de staat. In dit symbolische grensgebied worden migranten onderworpen aan de macht van de *Refugee Commissioner* die beslist over hun verblijfsstatus.

De sociale positie van migranten die subsidiaire bescherming genieten wordt gekenmerkt door '*inclusive exclusion*' (Khosravi 2010: 98), doordat zij zich op de grens van in- en uitsluiting bevinden. Zij hebben volgens de Maltese wet wel recht op gezondheidszorg. Tevens kunnen zij over een werkvergunning beschikken. Anderzijds hebben zij niet de mogelijkheid tot gezinshereniging en is het voor hen niet mogelijk om ooit een permanente verblijfsstatus te krijgen. Zij zullen dus altijd buitenstaanders blijven, die naar verwachting slechts tijdelijk in Malta verblijven. Is deze verwachting niet vooral een wens? En is de sociale uitsluiting van migranten niet een manier om die wens in vervulling te laten gaan?

Op 13 april 2011 meldt de *Times of Malta* dat Malta tegen een EU voorstel heeft gestemd om migranten meer rechten te bieden. Dit voorstel houdt in dat migranten na vijf jaar legaal verblijf in een EU lidstaat een nieuwe verblijfstatus krijgen, waarbij zij gelijke rechten zullen genieten als EU-burgers, waaronder vrijheid van beweging en vestiging in andere EU-lidstaten. De mensenrechtenadvocaat Neil Falzon²⁷ stelt dat Malta tegen dit voorstel heeft gestemd, omdat zij geen gelijke rechten wil bieden aan migranten. Ook al mogen migranten zich dan na vijf jaar ook vestigen buiten Malta, iets wat de overheid nu juist lijkt te promoten. Maar, zo stelt Falzon, Malta vreest dat veel migranten dan zullen blijven, omdat zij dan in Malta gelijke rechten genieten als elders in Europa en het dus na vijf jaar niet veel verbetering zal opbrengen om in een andere EU-lidstaat te gaan wonen. Het lijkt er dus op dat Malta de levensomstandigheden van migranten bewust onder de maat wil houden, als middel om hen te overtuigen dat er geen toekomst in Malta voor hen ligt en dat *resettlement* de beste oplossing is.

Volgens Fassin (2003) is de restrictie van sociale uitkeringen ten opzichte van migranten en vluchtelingen een strategie om migranten af te schrikken. Doordat de toegang tot het

---

²⁷ Interview op 27 april 2011

welvaartssysteem voor migranten beperkt wordt moet het minder aantrekkelijk voor hen zijn om naar Malta te komen. De achterliggende gedachte is dus dat migranten naar Malta komen vanwege de sociale voorzieningen. Bloch en Schuster (2002) zijn van mening dat deze correlatie echter niet empirisch onderbouwd kan worden, omdat een complexiteit van andere factoren een rol spelen bij de 'keuze' van het land waar een asielaanvraag wordt ingediend.

De Ivooriaanse Abdoulaye werkte tot zijn auto-ongeluk in de bouw. Door het ongeluk is zijn rechterarm verlamd, waardoor hij niet meer in de bouw kan werken. Hij stelt: *"I am not here to get money from the government. I need my own money. I can work, but they don't help me to find work"*. Met een verlamde arm is het bijna onmogelijk op passend werk te vinden. Abdoulaye ontvangt nu 80 euro per maand van AWAS en woont in een open centrum. Hij moest zijn appartement opzeggen, omdat hij de huur niet meer kon betalen.

De filosoof Seyla Benhabib onderzocht de grenzen van politieke gemeenschappen door te kijken naar politiek lidmaatschap. Met politiek lidmaatschap bedoelt zij de incorporatie van vreemdelingen in de politieke organisatie van een staat. Zij stelt dat *'the modern nation-state system has regulated membership in terms of one principal category: national citizenship'* (Benhabib 2004: 1). Door politiek lidmaatschap te koppelen aan nationaal burgerschap worden vreemdelingen uitgesloten van politiek lidmaatschap. Dat wil zeggen dat hun politieke leven niet wordt erkend, omdat zij niet behoren tot de nationale gemeenschap. Dit komt overeen met de ideeën van Agamben (2002) ten aanzien van het 'naakte leven' van de *'homo sacer'*. De *'homo sacer'* is een persoon die in het Romeinse recht buiten de wet werd geplaatst en zodoende gedood mocht worden. Het 'naakte leven' wordt door veel sociale wetenschappers gebruikt om de uitsluiting van vluchtelingen en ongedocumenteerde migranten te duiden (Agier 2008; Fassin 2005; Khosravi 2007; 2010). De *'homo sacer'* is gereduceerd tot het 'naakte leven', omdat hij wordt 'verbannen' en daardoor buiten de wet staat (Agamben 2002). Het leven van vluchtelingen in Malta is ook gereduceerd tot het 'naakte leven', omdat zij ook (ten dele) buiten de wet geplaatst worden. In de hoofdstukken twee en drie heb ik beargumenteerd dat Malta diverse fysieke grensgebieden heeft gecreëerd, waarin migranten worden onderworpen aan de willekeur van de machthebbers. Door het verlenen van voornamelijk tijdelijke verblijfsstatussen creëert Malta ook een symbolisch grensgebied, waarin migranten deels binnen en deels buiten de wet vallen. Ook de staat handelt in grensgebieden tegelijkertijd binnen en buiten de wet (Schinkel 2009). In grensgebieden is het mogelijk om tijdelijk buiten de wet te handelen, omdat het een uitzonderlijke situatie betreft. Maar het is de wet die de staat de mogelijkheid geeft om een 'staat van uitzondering' uit te

roepen.

4.3 Malta als *non-place*

“*There is no future here*” is wat alle informanten mij vertellen. Geen van hen heeft een vluchtelingenstatus. Een enkeling is ‘*double rejected*’. Dat betekent dat zij uitgeprocedeerd zijn en geen juridische status hebben gekregen. Aan de meeste van mijn informanten is subsidiaire bescherming verleend. Bijvoorbeeld ook aan Mohammed. Sinds vijf jaar woont hij in Malta. Zijn vrouw en hun vijf kinderen heeft hij moeten achterlaten in Somalië. Op grond van het Maltese migratiebeleid is het dus niet mogelijk om hen te laten overkomen naar Malta. Mohammed heeft medische problemen en kan daardoor geen zwaar lichamelijk werk doen. Wel zou hij graag in de horeca werken, als ober. Dat deed hij ook in Somalië. In Malta is het hem niet gelukt om een baan te vinden en nu leeft hij van 80 euro per maand in Balzan open centrum. Van die 80 euro probeert Mohammed geld opzij te leggen voor telefoonkaarten, zodat hij af en toe met zijn vrouw en kinderen kan bellen. Zijn enige hoop heeft hij gevestigd op de mogelijkheid tot *resettlement* naar de Verenigde Staten. Dit is een langdurige procedure die wordt uitgevoerd door UNHCR en IOM. Waar de hoop van veel migranten die subsidiaire bescherming genieten is gericht op *resettlement*, wordt de situatie van de ‘*double rejected*’ gekenmerkt door wanhoop. Als afgewezen en uitgeprocedeerde asielzoekers komen zij niet in aanmerking voor *resettlement*. Velen van hen worden ook niet uitgezet, omdat dit niet mogelijk is wegens het ontbreken van diplomatieke banden met de meeste sub-Sahara Afrikaanse landen. Het verblijf van de ‘*double rejected*’ in Malta wordt daardoor wel getolereerd, maar zij hebben nauwelijks rechten. Zij kunnen niet gebruik maken van gratis onderwijs en gratis gezondheidszorg. Ook kunnen zij geen werkvergunning krijgen. De enige mogelijkheid om legaal te werken is dat een werkgever een werkvergunning aanvraagt. Daarbij wordt de migrant dus afhankelijk van zijn werkgever gemaakt en kan niet zomaar van baan veranderen. Vrijwillige terugkeer is meestal niet mogelijk wegens het ontbreken van identiteitsdocumenten of een *laissez-passer*. Zij zitten dus vast in Malta. Zij moeten wel hun leven daar leiden, maar hebben weinig mogelijkheden door het ontbreken van een juridische status. “*Legally they don't exist*” stelt Neil Falzon²⁸ tijdens een interview.

De 24-jarige Suleiman uit Soedan is een afgewezen asielzoeker. Eigenlijk zou hij graag naar Engeland willen gaan, maar door het ontbreken van een identiteitsdocument en reisdocumenten kan hij Malta niet verlaten. Hij is genoodzaakt zijn leven vorm te geven in

---

²⁸ Interview op 27 april 2011 (zie voetnoot 27)

Malta en deed dat door een kledingwinkel te openen in Marsa open centrum. Suleiman heeft goede contacten in Libië en liet kleding invoeren die hij verkocht in het open centrum. Maar door het nieuwe beleid moest hij zijn winkel sluiten. Nu heeft hij een baan gevonden als installateur van satellietansluitingen. Niet zijn droombaan, eigenlijk had hij geneeskunde willen studeren. Veel migranten zien nauwelijks een toekomstperspectief in Malta, waardoor hun hoop is gericht op verblijf elders. Ibrahim omschrijft zijn vrijlating uit detentie als de overgang van "*a small prison to a big prison*". Hij voelt zich nog steeds gevangen, omdat hij in Malta niet het leven kan leiden zoals hij dat graag zou willen, maar ook geen mogelijkheden heeft om buiten Malta een bestaan op te bouwen.

Door de symbolische grens blijven migranten gereduceerd tot de categorie vreemdelingen en worden zij niet erkend als individuen. Narratieven over 'illegale immigranten' die een bedreiging zijn voor de nationale veiligheid of over economische migranten die profiteren van 'onze' welvaart hebben tot gevolg dat migranten systematisch als ongewenste vreemdelingen worden verbeeld. Deze narratieven hebben tot gevolg dat niet het gedrag van migranten de angst voor de Ander veroorzaakt, maar dat zij de vreemdheid en de ongewenstheid belichamen. Met andere woorden: zij zijn niet de Ander door wat zij doen, maar door wie zij zijn.

In hoofdstuk 3 heb ik gesteld dat het paspoort kan worden gezien als identificatiesymbool voor burgers van de natie-staat. Het is een middel voor in- en uitsluiting. Migrant die subsidiaire bescherming genieten in Malta kunnen een *alien's passport* aanvragen, waarmee zij maximaal drie maanden door Europa mogen reizen. Zoals het paspoort kan worden gezien als een symbool voor burgerschap behorende bij een bepaalde natie-staat, zo kan het vreemdelingenpaspoort worden gezien als symbool voor '*inclusive exclusion*'. Het maakt de identiteit van vreemdeling tastbaar. Het staat metafoor voor de symbolische grens tussen EU burgers en non-EU burgers. Zo worden de grenzen van de natie-staat gelijk gesteld aan de grenzen van het lichaam (Donnan & Wilson 1999: 136). En dus belichamen zij de grens. Zij zijn de grens (Khosravi 2010: 99). Daardoor zijn de grenzen overal en nergens te vinden, '*diffused throughout society*' (Rumford 2006: 158). De grenzen die door de samenleving verspreid worden zijn zowel zichtbaar als onzichtbaar, fysiek en symbolisch. Khosravi (2010: 70) stelt dat juist de onzichtbare grenzen krachtig en diep geworteld zijn, waardoor ze het gevoel van *belonging* met het nieuwe land onmogelijk maken. Daardoor kan Malta als natie-staat ook gezien worden als een *non-place* voor sub-Sahara Afrikaanse migranten. Alle informanten vertelden mij dat zij op weg waren naar Europa en dat zij ongewild in Malta zijn

gestrand. Hun leven in Malta wordt gekenmerkt door *'inclusive exclusion'* waardoor zij in een liminale positie verkeren. Alles duidt erop dat er geen toekomst voor hen ligt in Malta. Daarom willen zij het eiland bijna allemaal verlaten, maar dat is voor de meeste mensen niet mogelijk, omdat de Europese grenzen hen daarin beperken. Malta is voor veel migranten een *transit place*, waar zij moeten wachten op hun vertrek. De identiteit van migranten in Malta is gereduceerd tot die van ongewenste vreemdelingen, die zich slechts tijdelijk op het eiland bevinden in de hoop op een verblijf elders in Europa. Malta is daardoor een grensgebied tussen Afrika en Europa. En zoals eerder gesteld, in grensgebieden worden migranten buiten de wet geplaatst. Door grondrechten te koppelen aan burgerschap vallen migranten buiten de wet. De toegang tot veel mensenrechten kunnen alleen verworven worden door middel van het natie-staat systeem. Daardoor zijn mensenrechten getransformeerd tot burgerrechten. Er zijn zelfs wetten en rechten speciaal voor vluchtelingen en migranten opgesteld, maar de vraag is of vluchtelingen en migranten middels deze wetten wel toegang hebben tot hun grondrechten. De soevereiniteit van de staat over haar territorium botst met wat Hannah Arendt *'the right to have rights'* noemt. Het enige recht van de mens, namelijk het recht om je rechten op te eisen (Khosravi 2010: 121).

4.4 Leven in grensgebieden

De soevereiniteit van de staat over haar territorium kan de mobiliteit en de toegang tot mensenrechten beperken. De staat produceert zo het 'naakte leven' en laat migranten in een marginale positie verkeren. Beelden en narratieven over de Ander houdt het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' in stand, dat maakt de uitsluiting gerechtvaardigd.

Door migranten gelijk te stellen aan het 'naakte leven' van de *'homo sacer'* wordt voorbij gegaan aan de beleving van migranten zelf. *"We are all human beings"* stellen mijn informanten. Zij accepteren hun marginale positie niet. Bijna alle migranten die ik spreek hopen Malta zo snel mogelijk te kunnen verlaten. Voor velen is deze hoop gericht op *resettlement* naar andere Europese landen of de Verenigde Staten. Narratieven en beelden over de mogelijkheden elders geeft hoop op een beter leven. Als ik vertel dat ik uit Nederland kom zeggen veel migranten tegen mij: *"Holland is a good country, I have family / friends there. They have a house and a good job."*

Appadurai (1996: 50) ziet *'imagination as a social practise'*. Hij stelt dat verbeelding aanzet tot beweging. Het stimuleert mensen om te handelen. Naast de hoop om Malta te verlaten wordt er ook actief gehandeld om de stigmatisering en de marginale positie van sub-Sahara Afrikaanse migranten aan te vechten. Een van de strategieën die daarvoor wordt ingezet is

reggae. De beelden van marginaliteit die zijn gevormd door reggae muzikanten worden gebruikt om de eigen marginale positie aan te vechten. In Malta wordt reggae door migranten ingezet als *place making* strategie en draagt bij aan het creëren van een gevoel van *belonging*. '*Music offers a way to create and recreate both real, urban places and imagined, non-local spaces*' (Jaffe & Sanderse 2010: 1562).

Voor een grote groep migranten in Malta zijn de reggae-feestjes in Juuls reggae bar en Zion reggae bar belangrijke plekken waar zij hun vrije tijd doorbrengen. De muziek van grote reggae-artiesten als Bob Marley en Alpha Blondy zijn verbonden aan de reggae-bars, waardoor deze plekken speciale betekenis hebben voor de mensen die daar graag komen. De inhoudelijke boodschap van reggaemuziek speelt daarbij een belangrijke rol. De songteksten zijn vaak sociaal-maatschappelijk geëngageerd en verwoorden de strijd tegen een marginale positie. Zo worden niet alleen fysieke plekken gecreëerd met behulp van reggae, maar ook symbolische ruimte.

De studentenorganisatie *Get Up Stand Up!* ontleent haar naam aan de titel van een bekend lied van Bob Marley. Deze lokale organisatie bestaat voornamelijk uit vrijwilligers die zich inzetten voor de integratie van migranten in de samenleving. De meeste vrijwilligers van *Get Up Stand Up!* zijn geregeld te vinden op de reggae-feestjes, waardoor er veel informeel contact is tussen de vrijwilligers en migranten. Reggae en de strijd tegen discriminatie vormen beide symbolische *spaces* die de vrijwilligers en migranten met elkaar verbinden.

Reggae biedt migranten de mogelijkheid om zichzelf te presenteren en om een gedeelde identiteit te construeren. Migranten kunnen zich identificeren met reggae en kunnen daardoor de verbinding met anderen aangaan. In die zin is reggae grensoverschrijdend (imaginair), omdat migranten via de reggae-feestjes ook in contact komen met niet-Afrikaanse migranten en zo *belonging* voelen buiten de 'Afrikaanse gemeenschap'. '*Place making is not just about the relationship of people to their places; it also creates relationships among people in places*' (Schneekloth & Shibley 1995: 1). Reggae draagt dus bij aan het kunnen verbeelden van beter leven. Het is een middel dat wordt ingezet bij het aanvechten van de marginale positie van sub-Sahara Afrikaanse migranten. Reggae wordt ingezet als *place making* strategie om hun leven in Malta (als *non-place*) betekenis te geven. Het is een van de manieren om te laten zien dat zij het 'naakte leven' waartoe zij gereduceerd zijn door de staat niet accepteren.

In dit hoofdstuk is beargumenteerd dat sub-Sahara Afrikaanse migranten niet alleen buiten de samenleving worden geplaatst, maar ook buiten de wet, doordat burgerrechten zijn gekoppeld

aan het systeem van de natie-staat. Daardoor kan Malta aangemerkt worden als grensgebied, waar migranten worden onderworpen aan de willekeur van de macht van de staat. Hierdoor verkeren zij in een liminale positie. Toch wordt het leven in grensgebieden niet alleen gekenmerkt door marginalisering en uitsluiting. Door reggae in te zetten als *place making* strategie wordt er een nieuwe betekenis gegeven aan de symbolische grens die migranten afzondert van de Maltese samenleving.

Hoofdstuk 6   Conclusie

'Some borders are no longer situated at the borders at all'

(Balibar 2002: 84)

Door processen van mondialisering en deterritorialisatie is de perceptie van grenzen de laatste decennia erg veranderd. Enerzijds lijken grenzen te vervagen, doordat kapitaal, beelden, ideeën en mensen zich intensiever zijn gaan bewegen over grenzen heen. Anderzijds worden grenzen strenger bewaakt, door aangescherpte controles door de douane en een restrictiever immigratiebeleid. Het binaire denken over grenzen in termen van open tegenover gesloten is echter te beperkt om de complexiteit van grenzen te begrijpen. In dit onderzoek heb ik met behulp van de verhalen van 'bootvluchtelingen' in Malta laten zien dat grenzen verschillende vormen en betekenissen hebben en dat zij geconstrueerd worden door verschillende actoren. Dit is een proces dat voortdurend aan interactie en onderhandeling onderhevig is.

Door de Maltese grens te overschrijden zonder te beschikken over de vereiste reisdocumenten hebben 'bootvluchtelingen' de doorlaatbaarheid van grenzen en de illusie van controle blootgelegd. De reactie in de Maltese politiek op de komst van 'bootvluchtelingen' toont aan dat het dominante discours is gebaseerd op een essentialistische benadering van grenzen. In de Maltese grenspolitiek wordt uitgegaan van een natuurlijke orde van natie-staten, die met behulp van grenzen en grensbewaking in stand gehouden dient te worden. In het politieke discours komt deze essentialistische benadering van grenzen op twee manieren naar voren. Ten eerste door het inzetten van extra militaire controle aan de grens om ongewenste migranten te weren. Ten tweede door 'bootvluchtelingen' te verbeelden als 'illegale immigranten' die een bedreiging vormen voor de nationale veiligheid. Dit vertoog gaat uit van een natuurlijke scheiding tussen 'wij' en 'zij' die bij een bepaalde natie-staat horen.

Hoewel er in het discours wordt uitgegaan van een essentialistische notie van grenzen laat de praktijk van de Maltese grensbewaking de complexiteit van grenzen zien. Allereerst zijn er verschillende vormen van grenzen te onderscheiden die binnen en buiten het Maltese territorium zijn verspreid. Grenzen zijn niet meer alleen demarcaties van het territorium, ze worden ook als grensgebieden gecreëerd. Zo wordt de Maltese grens verschoven naar een grensgebied op de Middellandse Zee en worden er zelfs controles uitgevoerd aan de Libische kust. Daarnaast worden er grensgebieden gecreëerd binnen het Maltese territorium in de vorm

van detentiecentra en open centra en op symbolische wijze door migranten in een juridisch niemandsland te laten verkeren. Naast het onderscheiden van verschillende vormen van grenzen, zijn er tevens verschillende actoren betrokken bij het construeren van de grens. De macht om grenzen te bepalen is niet meer exclusief behouden aan de natie-staat. Rumford (2006: 165) stelt dat *'citizens, as well as states, have the ability to shape debordering and rebordering'*. Ik zou dit willen aanvullen door ook de Europese Unie en 'bootvluchtelingen' toe te voegen aan de serie van actoren die betrokken zijn bij de reconstructie van de Maltese grens. Door toetreding tot de EU is de Maltese grens tevens de Europese grens geworden. Daarnaast hebben de 'bootvluchtelingen' met het overschrijden van de grens laten zien hoe doorlaatbaar die grenzen zijn. Juist doordat zij de grens oversteken wordt die grens hergedefinieerd door de Maltese politiek.

Er zijn dus verschillende actoren betrokken bij het creëren, verschuiven en deconstrueren van grenzen. Wel is daarbij een duidelijk verschil in het uitoefenen van macht te herkennen. Zo toont de Maltese staat met het detineren van nagenoeg alle 'bootvluchtelingen' die arriveren op het eiland dat zij de controle over de beweging van mensen in handen heeft. Dit bekrachtigt haar vertoog ten aanzien van vaste grenzen en houdt het idee ten aanzien van een natuurlijke wereldorde in stand. Ferguson en Gupta (1992: 17) stellen dat: *'if we accept a world of originally separate and culturally distinct places, then the question of immigration policy is just a question of how hard we should try to maintain this original order'*. In Malta wordt deze vermeende orde in stand gehouden door het stelselmatig uitsluiten van sub-Sahara Afrikaanse migranten. Verschillende vormen van grenzen, zowel fysiek als symbolisch, beperken de migranten bij het opbouwen van een leven in Malta. De kracht van het politieke discours zorgt ervoor dat de uitsluiting van sub-Sahara Afrikaanse migranten gerechtvaardigd wordt. Door daarnaast uit te gaan van een tijdelijke crisis wordt de illusie gewekt dat de 'bootvluchtelingen' slechts tijdelijk in Malta verblijven totdat zij terugkeren naar hun thuisland of zich elders zullen hervestigen. De vermeende tijdelijkheid heeft tot gevolg dat migranten in een liminale positie verkeren. Zij worden aan de randen van het eiland gehuisvest onder slechte omstandigheden. Deze ruimtelijke segregatie dient als grens om migranten uit te sluiten. Tevens worden zij aan de randen van de samenleving geplaatst doordat de *Refugee Commission* nauwelijks permanente verblijfsstatussen verleent. Deze symbolische grens zorgt ervoor dat migranten slechts beperkt toegang hebben tot burgerrechten. Beide grenzen zorgen ervoor dat de staat de controle over de mobiliteit van migranten in handen houdt.

Door de alomtegenwoordigheid van grenzen in het leven van migranten in Malta zijn zij nauwelijks meer te onderscheiden van de grens. Zij bevinden zich op de grens tussen in- en

uitsluiting, waardoor zij de grens belichamen. In een wereld waarin grenspolitiek sterk gericht is op in- en uitsluiting, heeft dat vergaande gevolgen voor individuen. Door vast te houden aan de essentialistische benadering van grenzen, *space* en *place* zullen vluchtelingen en migranten over al ter wereld een leven leiden als ongewenste vreemdelingen in grensgebieden. Hun leven wordt in de wacht gezet en is voornamelijk gericht op overleven. Grenzen zullen voor hen dan vooral een beperkende betekenis blijven hebben. Het risico is dat migranten daardoor onzichtbaar blijven en dat hun stem niet wordt gehoord. Met als gevolg dat wij hen als grensgevallen laten bestaan.

Volgens statistieken van de UNHCR²⁹ zijn er wereldwijd ongeveer 15 miljoen mensen die als *'persons of concern'* kunnen worden aangemerkt. *'They find themselves placed, for long periods or forever, at the outer limits of life - physical, social, political and economic - almost dropping out of the common space that should naturally connect all human beings'* (Agier 2008: 2). Niemand kiest ervoor om aan een bepaalde kant van de grens geboren te worden. Waarom is dit de reden dat sommige mensen minder kansen hebben dan anderen? En hoe kunnen wij zoveel mensen aan de randen van onze samenlevingen laten bestaan?

We kennen allemaal de beelden en narratieven over vluchtelingen en migranten; als slachtoffers van oorlog en geweld of als 'illegale immigranten'. Economische migranten tegenover 'echte' vluchtelingen. 'Bootvluchtelingen' of gelukszoekers. Maar wie zijn deze mensen en wat is *hun* verhaal? Hoe zien vluchtelingen en migranten zichzelf? Het is mede de taak voor antropologen om bij te dragen aan het zichtbaar en hoorbaar maken van hun verhalen. De (levens)verhalen die de migranten in Malta met mij gedeeld hebben laten zien dat de oversteek over Middellandse Zee niet de laatste grens is die zij hebben moeten overschrijden. Hun reis of vlucht is in symbolische zin nog niet geëindigd, omdat er in Malta nieuwe grenzen zijn gecreëerd die hen ervan weerhouden om een leven op te kunnen bouwen, zoals zij dat graag willen. Hun verhalen vertellen ook dat zij de hoop en hun dromen niet op zullen geven. Zij mogen daarom niet worden vergeten als actor in het proces van deconstructie en reconstructie van grenzen.

'In the end, the figure of the clandestine immigrant is this intolerable buzzing that 'the government of the world' tries to repress, a buzzing telling of plans, dreams and needs, stubbornly thrown against symbolic and real borders' (Beneduce 2008: 520).

Epiloog

Bij antropologisch onderzoek is de onderzoeker zelf het belangrijkste onderzoeksinstrument. Participerende observatie is een van de belangrijkste onderzoeksmethoden, waarbij de onderzoeker *'takes part in the daily activities, rituals, interactions, and events of a group of people as one of the means of learning the explicit and tacit aspects of their life routines and their culture'* (DeWalt en DeWalt 2002: 1). In de voorbereidende fase wordt doorgaans veel aandacht besteed aan de vraag: Hoe krijg je toegang tot je veld? Tijdens het schrijven van mijn onderzoeksvoorstel heb ik veel nagedacht over de manieren waarop ik in contact zou kunnen komen met mijn onderzoeksgroep, hoe ik zou kunnen participeren en of ik zou worden opgenomen als lid van de groep. Mijn aanwezigheid in Marsa open centrum viel vanaf het begin meteen op en uit nieuwsgierigheid werd ik geregeld gevraagd naar de reden van mijn aanwezigheid in het centrum. Door mijn interesse in hun leven was het gemakkelijk om in contact te komen met veel migranten. Zij wilden graag hun verhaal kwijt en ik was beschikbaar om naar hen te luisteren. Gaandeweg werd ik steeds vaker uitgenodigd om te participeren in allerlei activiteiten die de migranten ondernemen in hun dagelijkse leven. Ik werd steeds meer gezien als *'one of them'*. Als antropoloog was ik geslaagd om toegang te krijgen tot mijn veld. Maar ook als persoon raakte ik steeds meer betrokken bij mijn informanten. Daardoor was het soms lastig om een zekere afstand te bewaren die nodig is om de objectiviteit te bewaren. Doordat ik intensief optrok met mijn informanten ging ik steeds meer vanuit het perspectief van mijn informanten kijken en voelde me daardoor geregeld gefrustreerd en boos over de gang van zaken. Door mijn emotionele betrokkenheid bij mijn informanten was het soms lastig om vanuit wetenschappelijk perspectief naar mijn data te kunnen kijken. Ik heb daarom bewust af en toe afstand genomen van mijn veld door ook af en toe een paar dagen niet met mijn onderzoek bezig te zijn en niet met mijn informanten af te spreken. Ook heb ik naast het schrijven van veldwerknootities een dagboek bijgehouden over mijn persoonlijke gevoelens. Het schrijven over mijn persoonlijke gevoelens zorgde ervoor dat ik makkelijker kon reflecteren op mijn rol als onderzoeker en onderscheid kon maken met mijn persoonlijke gevoelens. Deze reflectie kan ook als data gebruikt worden (Leibing en McLean 2007).

Hennie Boeije (2005: 56) stelt dat de onderzoeker tegelijkertijd zowel *insider* als *outsider* is, doordat zij tegelijkertijd mee doet en waar neemt. Door bewust te zijn van beide rollen kan

---

²⁹ <http://www.unhcr.org/4cd91dc29.html> (14 augustus 2011)

emotionele betrokkenheid ook een positieve invloed hebben op het onderzoek. Ook de antropoloog Halleh Ghorashi (2003) is van mening dat emotionele betrokkenheid bij informanten geen barrière voor het onderzoek hoeft te zijn. De sterkte emotionele band tussen de onderzoeker en de informanten biedt ook de mogelijkheid om openlijk te praten, omdat er een hoge mate van vertrouwen aanwezig is. Door veel informanten werd ik naar verloop van tijd meer als vriend beschouwd dan als onderzoeker. Doordat ik als *insider* werd beschouwd heb ik veel open gesprekken met mijn informanten kunnen voeren. Toch was ik tijdens deze gesprekken ook altijd een *outsider*, doordat ik als onderzoeker (interviewer) toch altijd een bepaalde rol had. Een ander verschil tussen mij en mijn informanten - gerelateerd aan het onderwerp van mijn onderzoek - is de betekenis van grenzen in mijn leven en het leven van mijn informanten. Dat ik als student naar Malta kon reizen om onderzoek te doen naar hun leven laat al zien hoe verschillend onze levens zijn. Vooral in kansen en mogelijkheden om te gaan en staan waar we willen, te kunnen doen wat we willen. Mijn vertrek uit het veld, terug naar 'huis', maakte deze verschillen pijnlijk duidelijk. Deze verschillen zorgden ervoor dat ik nooit helemaal *insider* kon worden. Het roept tevens de volgende vraag op: Hoe verlaat je het veld na zo'n intense periode van betrokkenheid? In de literatuur is hier weinig over geschreven. Vaak wordt er verwezen naar de *reverse culture shock*, die meestal heftiger is dan de *culture shock* die veel onderzoekers ervaren bij het verkrijgen van toegang tot het veld (DeWalt en DeWalt 2002). De *reverse culture shock* verwijst slechts naar de gevoelens van de onderzoeker, het houdt geen rekening met de gevoelens van informanten. In het geval van mijn eigen veldwerk, vond ik het ook tegenover mijn informanten erg moeilijk om hen achter te laten in een moeilijke situatie. Ik vond het lastig om zelf weer naar mijn comfortabele leven terug te keren, dicht bij mijn familie en vrienden, terwijl mijn informanten deze mogelijkheden niet hebben. Juist tegenover hen, die mij zo hadden geholpen tijdens mijn veldwerk, voelde ik bijna schuldig om weg te gaan. Het klassieke antropologische begrip reciprociteit kan worden toegepast op mijn gevoelens, waarbij de hiërarchische relatie tussen de antropoloog tegenover haar informanten als een vorm van negatieve reciprociteit gezien kan worden. Anderzijds gaven mijn informanten ook aan hoe fijn ze het vonden dat ze hun verhaal kwijt konden en hoe leuk ze het vonden om mij te helpen met mijn onderzoek. Met het schrijven van deze thesis hoop ik bij te kunnen dragen aan het vertellen van hun verhaal.

De vraag: 'hoe verlaat je het veld en hoe ga je om met het achterlaten van je informanten?' is mijns inziens een ethische kwestie die meer aandacht verdient binnen het academische debat.

Tot slot een woord van dank voor iedereen die een bijdrage heeft geleverd bij het tot stand komen van deze thesis. Dat zijn in de eerste plaats de mensen die mij hun verhalen hebben verteld en informatie hebben gedeeld. Maar ook degenen die mij hebben ondersteund bij het schrijven, door mee te lezen, door aan te moedigen of door kritische vragen te stellen.

Bibliografie

Agamben, Giorgio

2002 *De soevereine macht en het naakte leven*, Amsterdam: Boom / Parrèsia.

Agier, Michel

2008 *On the Margins of the World. The Refugee Experience Today*, Cambridge: Polity Press.

Appadurai, Arjun

1996 Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy, In: *The anthropology of globalization. A reader*, Ina, Jonathan en Renato Rosaldo, Malden: Blackwell Publishing, pp. 47-65.

Auge, Marc

1995 *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London: Verso.

Baldacchino, Godfrey

2009 Pangs of nascent nationalism from the nationless state? Euro coins and undocumented migrants in Malta since 2004, *Nations and Nationalism*, vol. 15, no. 1, pp. 148-165.

Balibar, Étienne

2002 *Politics and the Other Scene*, Londen: Verso.

Bauman, Zygmunt

1998 *Globalization. The Human Consequences*, Cambridge: Polity Press.

Beneduce, Roberto

2008 Undocumented Bodies, Burned Identities: Refugees, Sans papiers, Harraga - When things fall apart, *Social Science Information*, vol. 47, no. 4, pp. 505-527.

Benhabib, Seyla

2004 *The Rights of Others: Aliens, Residents and Citizens*, Cambridge: Cambridge University Press.

Bloch, Alice en Liza Schuster

2002 'Asylum and Welfare: Contemporary Debates', *Critical Social Policy*, vol. 22, no. 3, pp. 393-414.

Boeije, Hennie

2005 *Analyseren in kwalitatief onderzoek*, Boom Onderwijs.

DeWalt, Kathleen M. en Billie R. DeWalt

2002 *Participant Observation. A Guide for Fieldworkers*, Oxford: Altamira Press.

Donnan, Hastings en Thomas M. Wilson

1994 *Border Approaches: Anthropological Perspectives on Frontiers*, Anthropological Association of Ireland.

1999 *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*, Oxford and New York: Berg.

Eriksen, Thomas Hylland

2007 *Globalization. The key concepts*, Oxford: Berg Publishers.

Fassin, Didier

2005 'Compassion and Repression: the Moral Economy of Immigration Politics in France', *Cultural Anthropology*, vol. 20, no. 3, pp. 362-387.

Ferguson, James en Akhil Gupta

1992 'Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference', *Cultural Anthropology*, vol. 7, no. 1, pp. 6-23.

Friese, Heiddrun

2010 'The Limits of Hospitality: political philosophy, undocumented migration and the local arena', *European journal of social theory*, vol. 13, no. 3, pp. 323-341.

Furedi, Frank

2005 *Politics of Fear*, London: Continuum.

Ghorashi, Halleh

2003 *Ways to Survive, Battles to Win. Iranian Women Exiles in the Netherlands and the United States*, New York: Nova Science Publishers.

Haas, Hein de

2008 The myth of Invasion: the inconvenient realities of African migration to Europe, *Third World Quarterly*, vol. 29, no. 7, pp. 1305-1322.

Hamood, Sarah

2008 EU-Libya Cooperation on Migration: A Raw Deal for Refugees and Migrants?, *Journal of Refugee Studies*, vol. 21, no. 1, pp. 19-41.

Hedetoft, Ulf en Mette Hjort

2002 *The Postnational Self. Belonging and Identity*, Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

Inda, J. en R. Rosaldo

2008 *The anthropology of globalization. A reader*, Malden: Blackwell Publishing.

Jaffe, Rivke en Jolien Sanderse

2010 Surinamese Maroons as reggae artistes: music, marginality and urban space, *Ethnic and Racial Studies*, vol. 33, no. 9, pp. 1561-1579.

James, Paul

2007 Reframing the nation-state: Rethinking the Australian dream from the local to the global, *Futures*, vol. 39, pp.169-184.

Khosravi, Shahram

2007 The 'illegal' traveller: an auto-ethnography of borders, *Social Anthropology*, vol. 15, no. 3, pp. 321-334.

2010 *'Illegal' Traveller: an auto-ethnography of Borders*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Klepp, Silja

2010 A Contested Asylum System: The European Union between Refugee Protection and Border Control in the Mediterranean Sea, *European journal of migration and law*, vol. 12, pp 1-21.

Leibing, Annette en Athena McLean

2007 *The Shadow Side of Fieldwork. Exploring the Blurred Borders between Ethnography and Life*, Oxford: Blackwell Publishing.

Löfgren, Orvar

2002 The Nationalization of Anxiety: A History of Border Crossings. In: *The Postnational Self. Belonging and Indentity*, Hedetoft, U. and M. Hjort, Minneapolis and London: University of Minnesota Press, pp. 250-274.

Mainwaring, Cetta

2011 Small States in EU Migration Governance: the power to exclude? Paper presented at the IPSA-AISP Conference, Sao Paulo, February 2011 (draft version).

Rumford, Chris

2006 Theorizing Borders, *European Journal of Social Theory*, vol. 9, no. 2, pp. 155-169.

Schinkel, Willem

2009 'Illegal Aliens' and the State, or: Bare Bodies vs the Zombie, *International Sociology*, vol. 24, no. 6, pp. 779-806.

Schneekloth, Lynda H. en Robert G. Shibley

1995 *Placemaking: The art and practice of building communities*, New York: Wiley.

Sharma, Sarah

2009 Baring life and lifestyle in the non-place, *Cultural Studies*, vol. 23, no. 1, pp. 129-148.

Taylor, Lawrence J.

2010 Moral Entrepreneurs and Moral Geographies on the US/Mexico Border, *Social & Legal Studies*, vol. 19, no. 3, pp. 299-310.

Wimmer, Andreas

2002 *Nationalist exclusion and Ethnic conflict: shadows of modernity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Rapporten

Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, Thomas Hammarberg

2011 Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Malta from 23 to 25 March 2011

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1797917>

JRS Malta

2010 A report on a pilot study on destitution amongst the migrant community in Malta

<http://www.jesuit.org.mt/files/634199220606983750.pdf>

JRS Malta

2010 Becoming Vulnerable in Detention. National Report Malta

<http://jrs.attmalta.org/wp-content/uploads/downloads/2011/02/Becoming-Vulnerable-in-Detention-MT.pdf>

Ministry for Justice and Home Affairs, Ministry for the Family and Social Solidarity

2005 Irregular Immigrants, Refugees and Integration. Policy Document

Refugee Commissioner

2011 Report prepared by the office of the Refugee Commissioner, March 2011

Krantenartikelen

Calleja, Claudia

2010 Open centres are like giant car parks, Times of Malta, 14 maart

<http://www.timesofmalta.com/articles/view/20100314/local/open-centres-are-like-giant-car-parks.298135>

Vella, Matthew

2011 No changes to detention policy, Mifsud Bonnici tells Council of Europe, Malta

Today, 28 maart

<http://www.maltatoday.com.mt/news/national/no-changes-to-detention-policy-mifsud-bonnici-tells-council-of-europe>

Camilleri, Ivan

2011 Immigration: No agreement on emergency solidarity mechanism, Times of Malta, 5 april

<http://www.timesofmalta.com/articles/view/20110405/local/immigration-no-agreement-on-emergency-solidarity-mechanism.358279>

Camilleri, Ivan

2011 New rights for immigrants, Times of Malta, 13 april

Sansone, Kurt

2011 Warship carrying migrants refused entry, Times of Malta, 15 juli

<http://www.timesofmalta.com/articles/view/20110715/local/Warship-carrying-migrants-refused-entry.375647>

Websites

United Nations

2011 United Nations News Centre

<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=38767&Cr=refugees&Cr1>

(22 juni 2011)

Bijlage: kaart van Malta

- Marsa open centrum
- Balzan open centrum
- Hal Far open centra